

ความคิด “ปีศาจ”: นิตราษฎร์, พรรคอนาคตใหม่, กับการสร้าง
การเมืองแห่งความหวัง¹

The “Specter” of Thought: Nitirat, Future Forward Party, and
the Construction of the Politics of Hope

กมลวรรณ ชื่นชูใจ

นักวิชาการอิสระ 63/1 หมู่ที่ 4 ตำบลแม่สา อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ 50180

Kamonwan Chuenchujai

Independent Scholar, 63/1 Mu 4, Mae Sa Sub-district, Mae Rim District, Chiang Mai, Thailand 50180

E-mail : kamolwan45@gmail.com

Received: August 26, 2020; Revised: November 2, 2020; Accepted: November 23, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอภาพการต่อสู้ทางความคิดของนักกฎหมาย 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายชนชั้นนายอรรักษ์นิยม ซึ่งสื่อมวลชนเรียกว่า “เนติบริกร” และฝ่ายประชาธิปไตยก้าวหน้าที่เรียกตนเองว่า “นิตราษฎร์” วิเคราะห์ภายใต้แนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำ (hegemony) ของอันโตนิโอ กรัมสซี ซึ่งอธิบายว่าทุกสังคมมีกลุ่มชนปัญญาชนโดยเฉพาะของตนเอง การครอง

---

¹ คำว่า “ปีศาจ” ผู้เขียน ใช้ในความหมายของวรรณกรรมเรื่อง ปีศาจ โดย เสนีย์ เสาวพงษ์ ประพันธ์ขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2496-2497 ซึ่งมีวรรคทองจากตัวละครเอก (สาย สีมา) ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในหมู่นักอ่าน “ผมเป็นปีศาจที่กาลเวลาได้สร้างขึ้นมาหลอกหลอนคนที่อยู่ในโลกเก่า ... แต่ท่านไม่อาจรักษาทุกสิ่งทุกอย่างไว้ได้ตลอดไป”

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง ความคิด “ปีศาจ” กฎหมาย : นิตราษฎร์และข้อเสนอที่เป็นไปได้เพื่อการปฏิรูปทางการเมือง งานวิจัยในปีที่ 3 ซึ่งเป็น 1 ใน 3 ประเด็นย่อยภายใต้ประเด็น กฎหมายกับการสร้างการรับรู้ในสังคมไทย ชุดโครงการเมธีวิจัยอาวุโส เรื่อง การสร้างการรับรู้ในสังคมไทย (The Construction of Thai Mind) ภายใต้การควบคุมของ ศ.ดร.ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

อำนาจนำของสังคมหนึ่งๆ ย่อมมีปัญญาชนค้ำจุนอำนาจนั้นอยู่เสมอ ปัญญาชนจึงเป็นส่วนสำคัญของการครองอำนาจนำ กริมซีแบ่งปัญญาชนและสำนักชนชั้นในการต่อสู้ทางการเมืองเป็น 2 กลุ่มคือ Traditional Intellectual ปัญญาชนฝ่ายที่ยึดโยงกับชนชั้นนำทางการเมือง และ Organic Intellectuals ปัญญาชนที่ยึดโยงกับผลประโยชน์ของชนชั้นล่าง และแนวคิดเรื่องอำนาจ/ความรู้ของ มิเชล ฟูโกต์ ซึ่งอธิบายว่า อำนาจ (power) ไม่ใช่สถาบันหรือโครงสร้าง แต่เป็นสถานการณ์ที่สลับซับซ้อนของการต่อสู้ช่วงชิงยุทธศาสตร์ในสังคม หรือ ความหลากหลายซับซ้อนแห่งความสัมพันธ์ของพลังต่างๆ อำนาจได้สร้างความจริงในสังคม อำนาจผลิตความรู้ ความรู้และอำนาจต่างสื่อความหมายต่อกันและกันโดยตรง บทความนี้มีสมมติฐานว่า กฎหมายเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ทางความคิดเพื่อแย่งชิงการนิยามความหมายว่าด้วยประชาธิปไตยที่เป็นการสร้างการเมืองของความหวัง โดยนำเสนอ 2 ประเด็นคือ 1. การเกิดขึ้นของนิติราษฎร์ 2. การช่วงชิงความหมายว่าด้วยประชาธิปไตย การศึกษาพบว่า 1. นิติราษฎร์เกิดขึ้นเพื่อคัดค้านการใช้กฎหมายที่ไม่ถูกต้องตามหลักนิติรัฐของคณะรัฐประหารทั้ง 2 ครั้ง ที่มุ่งกำจัดฝ่ายประชาธิปไตยออกไปจากพื้นที่ทางการเมือง 2. การช่วงชิงนิยามความหมายว่าด้วยประชาธิปไตย โดยยืนยันว่ารัฐธรรมนูญต้องมาจากอำนาจของประชาชนและมีสาระสำคัญเพื่อการปฏิรูปสถาบันหลักทางการเมือง คือ สถาบันกษัตริย์ สถาบันตุลาการ และกองทัพโดยให้สถาบันกษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ, ให้สถาบันตุลาการยึดโยงกับอำนาจของประชาชน, และเพื่อป้องกันการรัฐประหาร ตามลำดับ ข้อเสนอดังกล่าวเปรียบดัง “ปีศาจ” ที่นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ชนชั้นนำอนุรักษ์นิยม และ “หลอกหลอน” พวกเขายิ่งขึ้นเมื่อพรรคอนาคตใหม่ผลักดันความคิดนี้ผ่านการเสนอร่างกฎหมาย และการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ถึงแม้ว่าความคิดนี้จะถูกสกัดกั้นด้วยการประทุษร้ายแก่นำนานิติราษฎร์ หรือใช้มาตรการทางกฎหมายในหลายรูปแบบกระทั้งนำไปสู่การยุบพรรคโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ แต่พวกเขาก็ไม่ยอมจำนนและก้าวพ้นความกลัวที่ครอบคลุมสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ยังคงยืนยันบทบาททางการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นต่อไปภายใต้ชื่อพรรคก้าวไกลและคณะก้าวหน้า ดังนั้น การขับเคลื่อนความคิดของนิติราษฎร์โดยพรรคอนาคตใหม่จึงเป็นการก่อรูปอย่างมีพลังอีกครั้งหนึ่งของฝ่ายประชาธิปไตยนับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา

คำสำคัญ: การเมืองแห่งความหวัง, ความคิด “ปีศาจ”, เนติบริกร, นิติราษฎร์, ปัญญาชน

Abstract

This paper presents a picture of the contesting of thought between two lawyer groups: the progressive democrats, “Nitirat” group and the elitist conservative group, called by the media as “legal service boy.” The analysis utilized the hegemony concept of Antonio Gramsci, which explains that every society has its intellectual class. The hegemony of the society is always supported by the intellectuals, so the intellectuals are an important part in the hegemony. Gramsci divided the intellectuals and class consciousness in political struggle into two groups: Traditional Intellectuals who connect to the political elites, and Organic Intellectuals who connect to the interests of the lower class. Next, the power/knowledge concept of Michel Foucault, which explains that power is not institution or structure, but a complex situation of strategic contestation in society or the variety and complexity of force relations. Power creates social truth. Power produces knowledge. Knowledge and power are directly imply on one another. The hypothesis is that law is the space for the contesting of thought to seize the definition of democracy as constructing the politics of hope. The following two issues presented here are: (1) the formation of the Nitirat group, and (2) competition for the meaning of democracy. The findings are: First, the Nitirat group was formed to oppose the use of law not conforming to the legal doctrine. Second, in competing to define democracy, the Nitirat group insisted that the constitution must be derived from the power of the people and with the essence of reforming the principal political institutions: the monarch should be under the constitution, the courts must be connected to the people’s power, and the army should not be allowed to stage a coup. Such ideas in the view of the elites of the conservative are like those of “specter” “haunting” and bringing changes. When the Future Forward Party pushed the Parliament to amend the constitution, it was intercepted by assaulting Nitirat’s leaders or using various forms of legal measure against the party to dissolve it by the decision of the Constitutional Court. However, they did not surrender, but still proceed their roles in both national and local level

in the name of the Move Forward Party and the Progressive Movement. Thus, the move of Nitirat's thought by the Future Forward Party was powerfully formed again of the democrats since the great political change of 1932.

Keywords: Politics of Hope, “Specter” of Thought, Legal Service Boy, Nitirat, Intellectual.

1. บทนำ

“... เราเห็นบรรดานักกฎหมายรุ่นแล้วรุ่นเล่าที่พร้อมจะรับใช้คณะรัฐประหารและผู้ที่อยู่เบื้องหลังการรัฐประหาร และพร้อมที่จะละทิ้งหลักวิชา... เพื่อตอบสนองความต้องการของการทำรัฐประหาร เราเห็นศาลยอมรับบรรดาประกาศคำสั่งของคณะรัฐประหาร... โดยแทบจะไม่มีการตั้งคำถามถึงความยุติธรรม... เราเห็นว่าวิชานิติศาสตร์ในรัฐเสรีประชาธิปไตย ต้องเป็นศาสตร์ที่มุ่งตรงไปที่ความยุติธรรมและความมั่นคงแน่นอนแห่งนิติฐานะ... นิติศาสตร์ต้องเป็นวิชาการที่เป็นไปเพื่อราษฎร ... การศึกษาวิชานิติศาสตร์อย่างมีจิตใจวิพากษ์วิจารณ์ และใช้กฎหมายโดยเชื่อตรงต่อหลักวิชา... ไม่คำนึงถึงหน้าคนยอมเท่ากับเป็นการใช้กฎหมายเพื่อประโยชน์แก่ราษฎรทั้งหลาย”
(ประกาศนิตราษฎร์ฉบับที่ 1)²

“อำนาจผลิตความรู้... ความรู้และอำนาจต่างสื่อความหมายต่อกันและกันโดยตรง... ไม่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจใดที่ปราศจากการเกี่ยวพันควบคู่ไปกับการสถาปนาสนามแห่งความรู้ และก็ไม่มีความรู้ใดที่มีรากฐานและถูกสร้างขึ้นมาจากในเวลาและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ”³

---

² ปกป้อง จันวิทย์ และ ธิติ มีแต้ม, “เปิดห้องเรียนนิติศาสตร์เพื่อราษฎร มองอนาคตการเมืองไทย กับ วรเจตน์ ภาคีรัตน์,” the101.world, 16 มกราคม 2562, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2562 <https://www.the101.world/worachet-interview/>.

³ Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, Allen Lane, trans. (London: Penguin, 1977), 27.

หากจะอธิบายถึง “ตัวแสดง” ที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงการเมืองไทยที่นอกเหนือจากทหารแล้ว เราไม่อาจปฏิเสธบทบาทของนักกฎหมายไปได้เลย ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองพุทธศักราช 2475 นอกจากปรีดี พนมยงค์ –นักกฎหมายผู้ชาญฉลาด- จะเป็นแกนนำคณะราษฎรเข้าล้มล้างการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว เขายังเป็นผู้ร่างคำประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 และรับผิดชอบร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยอีกด้วย⁴

ภายใต้นิติรัฐ รัฐธรรมนูญคือกติกาทางการเมืองในการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจของทุกภาคส่วนในสังคม รัฐธรรมนูญเป็นพื้นที่ที่มีนัยการต่อสู้ทางการเมืองสูงสุด เช่น ผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญถูกกล่าวหาว่าเป็น “ขบถ” จนเป็นชนวนเหตุให้เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา 16, การรัฐประหารทุกครั้งจะสำเร็จลงได้ก็ต้อง “ฉีกรัฐธรรมนูญฉบับเก่า” และเขียนรัฐธรรมนูญฉบับใหม่, การเขียนรัฐธรรมนูญเป็นพิธีกรรมทางการเมืองที่มีความสำคัญที่จะต้องจัดตั้งสภาเฉพาะกิจเพื่อการยกร่าง เช่นเดียวกับการจัดให้มีการออกเสียงเพื่อทำประชามติ ซึ่งแม้จะผ่านการทำประชามติมาแล้วยิ่งถูกแก้ไขได้ ดังกรณีแก้ไขให้สอดคล้องกับคำถามพ่วง หรือ แก้ไขหมวดพระราชอำนาจ⁵ รัฐธรรมนูญมีความสำคัญถึงกับต้องตามหา “อรหันต์” มาทำการยกร่าง⁶ “อรหันต์” จึงเป็นผู้เปี่ยมล้นด้วยความรู้ความสามารถ

ภาพรวมที่ได้กล่าวข้างต้นคือการรับรู้ที่ชัดเจนในสังคมไทยต่อประเด็นการเขียนกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะภาพภายหลังจากการก่อการรัฐประหาร อย่างน้อยก็นับตั้งแต่การรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 เป็นต้นมา ในขณะที่การเขียนกฎหมายปกติก็อยู่ภายใต้อำนาจหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติ จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่าในพื้นที่อำนาจนิติบัญญัติมีบุคคลที่ดำรงตำแหน่งประมุขฝ่ายนี้ใน 3 ลักษณะ คือ 1) ประธานวุฒิสภา ซึ่งเกิดขึ้นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2489 (มาตรา 17), 2) ประธานวุฒิสภา โดยส่วนใหญ่มาจากการแต่งตั้ง มีเพียงรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 ที่มาจากการเลือกตั้งทั้งหมด และรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550 จำนวน 150 คน มาจากเลือกตั้งจังหวัดละ 1 คน ที่เหลือมาจากการแต่งตั้ง และ 3) ประธานสภา

⁴ BBC News ไทย, “ปรีดี พนมยงค์ : 120 ปี ชาตกาล ตำนาน ‘บุคคลสำคัญของโลก,’” *BBC News ไทย*, 10 พฤษภาคม 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563, <https://www.bbc.com/thai/thailand-52598950>

⁵ ประชาไท, “รัชกาลที่ 10 ทรงรับสั่งให้แก้ไขร่างรัฐธรรมนูญฉบับผ่านการลงประชามติ เรื่องพระราชอำนาจ,” *ประชาไท*, 10 มกราคม 2560, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2562, <https://prachatai.com/journal/2017/01/69572>

⁶ ไทยรัฐฉบับพิมพ์, “‘มิชัย’ คุม 10 อรหันต์ แก่ร่างรัฐธรรมนูญ ยืนยันเฉพาะหมวดเรื่องพระราชอำนาจ,” *ไทยรัฐออนไลน์*, 12 มกราคม 2560, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2562, <https://www.thairath.co.th/content/833954>

นิติบัญญัติแห่งชาติ ซึ่งตั้งขึ้นภายหลังการรัฐประหาร ทั้งนี้พบว่า มีนักกฎหมาย 3 คน ที่เคยดำรงตำแหน่งทั้งประธานวุฒิสภาและประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้แก่ 1) นายอุกฤษ มงคลนาวิน, 2) นายมีชัย ฤชุพันธุ์ 3) นายพรเพชร วิชิตชลชัย ปราบกฏการณ์เช่นนี้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และอำนาจของปัญญาชนนักกฎหมาย

ดังนั้น นักกฎหมายจึงมีบทบาทสำคัญในพื้นที่ของการเขียนกฎหมาย

ภายใต้นิติรัฐ อำนาจอธิปไตยฝ่ายบริหารเป็นพื้นที่ที่กฎหมายมีบทบาทอย่างชัดเจน โดยสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาที่ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรีเป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบกิจการกฎหมายทั้งปวงของรัฐ สำนักงานแห่งนี้จึงเป็นแหล่งรวมปัญญาชนนักกฎหมายระดับสูงของประเทศ หลายคนได้รับเกียรติให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในรัฐบาลหลายสมัย ในจำนวนเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกาหลายคนในรอบระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา อมร จันทรมบูรณ์ (ดำรงตำแหน่งระหว่าง พ.ศ. 2522 - 2533) ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปการเมืองในปี พ.ศ. 2540 มากที่สุด หนังสือเรื่อง ลัทธิรัฐธรรมนูญ (constitutionalism) ได้รับการยอมรับว่ามีคุณูปการที่สำคัญยิ่งกับสังคมไทย⁷ เขาได้รับการยกย่องจากบวรศักดิ์ อุวรรณโณ ว่าเป็นบิดาของนักกฎหมายมหาชนยุคใหม่⁸ อมร จันทรมบูรณ์ ผู้นิยามตนเองว่า “ผู้ออกแบบกฎหมายเพื่อปฏิรูปสังคมไทย”⁹ เป็นนักกฎหมายคนสำคัญอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทในการกำกับความเป็นไปของนิติรัฐไทย

ดังนั้น นักกฎหมายจึงมีบทบาทสำคัญในพื้นที่ของการบังคับใช้กฎหมาย

---

⁷ วิจารณ์ พานิช, “ปฏิรูปการเมืองไทย ฉบับ ศ.ดร.อมร จันทรมบูรณ์,” *ศูนย์บูรณาการพัฒนามนุษย์*, 17 กรกฎาคม 2557, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2562, http://www.thaiihdc.org/web/index.php?option=com_content&view=article&id=1151:2557-07-17-16-05-57&catid=16:2557-06-25-06-51-47&Itemid=23

⁸ เครือข่ายกฎหมายไทย, “บทสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2546,” *เครือข่ายกฎหมายไทย*, 17 ธันวาคม 2547, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2563, <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=172>

⁹ คลังสารสนเทศของสถาบันนิติบัญญัติ, “ชีวิตประวัติอมร จันทรมบูรณ์|ผลงาน อมร จันทรมบูรณ์|ชีวประวัติ นักกฎหมายไทย,” *คลังสารสนเทศของสถาบันนิติบัญญัติ*, ม.ป.ป., สืบค้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2563, <https://dl.parliament.go.th/browse?value=% public-law.net>

ภายใต้นิติรัฐ อำนาจตุลาการในฐานะที่เป็นหนึ่งในอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทย เป็นอำนาจเดียวที่นิยมตนเองว่าใช้อำนาจในนามพระมหากษัตริย์¹⁰ ทั้งยังได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายมิให้มีการละเมิดอำนาจศาล ในห้วงเวลาหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 มานี้ สังคมไทยจึงตระหนักถึงความสำคัญของกฎหมายในฐานะที่มีบทบาทในการกำหนดชะตากรรมของ การเมืองมากขึ้น

รัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2540 ถูกออกแบบเพื่อแก้ปัญหาประชาธิปไตยครึ่งใบ ในหลายประเด็น เช่น แก้ปัญหาพรรคการเมืองอ่อนแอซึ่งต้องยุบสภาบ่อยครั้งและต้องพึ่งพานายกรัฐมนตรีคนกลาง ส่งผลให้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีถึง 8 ปี ภายใต้รัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2540 นี้จึงเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งมีอายุครบ 4 ปี และชนะการเลือกตั้งอีก 2 ครั้ง พรรคการเมืองที่เข้มแข็งจากกติกาของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวนี้ถูกกล่าวหาจากฝ่ายอนุรักษ์นิยมว่าเป็น “เผด็จการรัฐสภา” จนเป็นเหตุผลที่ถูก รัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน 2549

อนึ่ง ก่อนการรัฐประหารดังกล่าว ประมุขตุลาการ 3 ฝ่าย ประชุมหารือกันเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2549 ตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จรัส ภัคดีธนากุล เลขาธิการศาลฎีกาในขณะนั้น (ซึ่งภายหลังได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาล คสช. ให้ดำรงตำแหน่ง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ) คาดว่า “ผลการหารือวันนี้จะแก้ปัญหาคาถิตดล่มของประเทศชาติได้ อย่างแน่นอน”¹¹ สื่อฝ่ายประชาธิปไตยลงความเห็นเห็นว่า หลังจากการประชุมของประมุข 3 ศาล ฝ่าย ตุลาการ ได้กลายเป็นปัจจัยชี้ขาดสำคัญในพื้นที่การเมืองไทย คู่ขนานไปกับอิทธิพลของพลัง

---

¹⁰ ในสมัยอยุธยา ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 14-17 อำนาจการตัดสินคดีความเป็นของกษัตริย์ เมื่อกษัตริย์ได้มอบหน้าที่การตัดสินคดีความให้กับขุนนางทำหน้าที่แทน ผู้พิพากษาในศาลทั้งปวงจึงถือได้ว่าดำเนินการไปนพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ตามที่กล่าวไว้ในส่วนพระธรรมศาสตร์ของกฎหมายตรา 3 ดวง (กำหนด เลี้ยงสังฆกรรม, บรรณานิการ, กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 1 ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, แก้ไขปรับปรุงใหม่ (กรุงเทพฯ: สถาบันปริทัศน์พจนมรงค์, 2548), 29-31) ความเชื่อนี้ยังคงสืบทอดมาจนคริสต์ศตวรรษที่ 21

¹¹ MGR Online, “3 ประมุขศาล สรุปลแนวทางแก้ไขวิกฤติ,” MGR Online, 28 เมษายน 2549, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563, <https://mgronline.com/daily/detail/9490000056678>

การเมืองนอกรัฐสภา มีบ่อยครั้งที่บทบาทของฝ่ายตุลาการทำให้เกิดจุดเปลี่ยนทางการเมือง ถึงขั้นพลิกขั้วรัฐบาลหรือเป็นบันไดที่นำไปสู่ระบอบที่ไม่ใช่การปกครองโดยรัฐบาลพลเรือน¹²

ดังนั้น นักกฎหมายจึงมีบทบาทสำคัญในพื้นที่ของการระงับข้อพิพาทในกฎหมาย หรือ ชี้ถูก/ผิดในนักกฎหมายเช่นกัน

กล่าวโดยสรุปก็คือ ภายใต้พื้นที่ของนิติรัฐ กฎหมายเกี่ยวข้องกับการเมืองใน 3 ลักษณะ คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ, ฝ่ายบริหาร, ฝ่ายตุลาการ กระทั่งสื่อมวลชน/นักเคลื่อนไหวให้คำจำกัดความของนักกฎหมายที่สนับสนุนอำนาจรัฐว่า “เนติบริกร”¹³ ซึ่งมุ่งเน้นไปยังบทบาทของนายวิชณุ เครืองาม เป็นสำคัญ ล่าสุดนายสุทิน คลังแสง ประธานวิปฝ่ายค้าน ¹⁴อภิปรายในสภาโดยให้คำนิยามที่เฉพาเจาะลงไปว่า “วิชณุรัฐ” และนายวิชณุ เครืองาม ตอบได้ว่า เขาเพียงแต่ให้ความรู้ ไม่ใช่ให้ความเห็น และ “...ทำหน้าที่ทำองนี้มา 8 นายกรัฐมนตรี และ 12 รัฐบาล”¹⁵ คำอธิบายนี้ย่อมสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างความรู้/อำนาจของปัญญาชนนักกฎหมายที่ชื่อว่า วิชณุ เครืองาม

ดังนั้น สารสำคัญของประเด็นนี้จึงอยู่ที่ว่า อำนาจอธิปไตย ทั้งการเขียนกฎหมาย, การบังคับใช้กฎหมาย, การชี้ถูก/ผิดเพื่อระงับข้อพิพาทในกฎหมาย อยู่ภายใต้การกำกับของนักกฎหมายกลุ่มหนึ่ง อันโตนิโอ กรัมซี นักคิดและนักปฏิวัติคนสำคัญของปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้า ให้คำจำกัดความปัญญาชนที่คำจูนอำนาจรัฐนี้ว่า ปัญญาชนตามจารีตประเพณี (Traditional

---

¹² ประชาไท, “11 ปีติง‘ศาล’เล่นการเมือง: โมฆะเลือกตั้ง ยุบพรรค ยึดทรัพย์ ถอดถอน ลิดรอนนโยบาย (พินิจนำข่าว),” *ประชาไท*, 24 สิงหาคม 2560, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2562, <https://prachatai.com/journal/2017/08/72959>

¹³ เป็นคำที่สื่อมวลชนใช้เรียกนายวิชณุ เครืองาม มาตั้งแต่สมัยรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร (MGR Online, “เปิดประวัติ วิชณุ เครืองาม ‘เนติบริกร’ รัฐบาลทักษิณ,” *MGR Online*, 23 มิถุนายน 2549, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2562, <https://mgronline.com/politics/detail/9490000081599>) ต่อมาใช้กันอย่างแพร่หลายแม้แต่งงานเขียนของวิชณุ ชุดหนึ่งก็มีชื่อว่า เรื่องเล่าจากเนติบริกร

¹⁴ วิป-whip หมายถึง ผู้คุมเสียงในสภา หรือในพรรคการเมืองหนึ่ง ๆ ในเชิงศิลปวัฒนธรรมอธิบายว่า หากเป็นคำกริยา หมายถึง การเขียน/หวด/โบย คำนามหมายถึงเส้น/ไม้เรียว เมื่อใช้กับบุคคลจึงหมายถึง ผู้ใช้เส้นในกิจการบางอย่าง เพจของผู้ใช้นามว่า Kriengsak Chareonwongsak/Senior Fellow at Harvard University อธิบายว่า ประธานวิปมีหน้าที่คอยควบคุมสมาชิกที่สังกัดพรรคเดียวกัน (รวมทั้งฝ่ายเดียวกันด้วย) ให้มาประชุมเพื่อให้มีเสียงมากพอในการลงมติใด ๆ

¹⁵ เรื่องเล่าเหล่านี้ ปีอีซี-เทโร, “‘สุทิน’ อภิปรายเดือด พาดพิงรองนายกฯ ‘สมคิด-วิชณุ,’” *YouTube*, 26 กรกฎาคม 2562, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563, <https://www.youtube.com/watch?v=0RyPdHimSfQ>

Intellectual)¹⁶ เมื่อเป็นเช่นนี้ หากพิจารณาในภาพรวมถึงที่มาของกฎหมายและการใช้อำนาจ ภายใต้รัฐธรรมนูญภายหลังการปฏิวัติ 2 ครั้งแล้ว ดังนั้น นักกฎหมายจึงเป็นผู้ใช้อำนาจแห่งความรู้ นำพาสังคมไทยย้อนเวลาหาอดีตกลับไปสู่สภาวะประชาธิปไตยครั้งใดก็وارهหนึ่ง!

ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขที่แตกหัก ออกเป็น 2 ช่วงนับแต่การรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 นั้น ไซ่ว่าทุกองค์การทางการเมืองจะ สยบยอมต่ออำนาจของกฎหมายภายใต้การกำกับของ “เนติบริกร” เสมอไป ในการนี้นักกฎหมายที่ เรียกตนเองว่า “นิติราษฎร์-นิติศาสตร์เพื่อราษฎร” สร้างความสั่นคลอนต่อการเมืองไทยภายใต้ นิติรัฐด้วยเสนอให้ปฏิรูปกองทัพ ศาล และสถาบันกษัตริย์

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจึงไม่อาจเพิกเฉยต่อข้อเสนอของ “นิติราษฎร์-นิติศาสตร์เพื่อราษฎร” ได้เลย ไม่ว่าจะเป็นในฐานะ ผู้ “ทำรบ” ต่อ “เนติบริกร”ว่าจะใช้เทคนิคทางกฎหมายนำตัว ผู้ก่อการรัฐประหารมารับโทษทัณฑ์ฐานกบฏต่อแผ่นดิน ผู้เสนอให้สถาบันตุลาการต้องมาจาก อำนาจของประชาชน, นิติราษฎร์ผู้อาจหาญก้าวผ่านความกลัวด้วยการเปิด “สงครามความคิด” เพื่อ “เปิดกรงขังความคิด” ของวัฒนธรรมการเมืองแบบ “ไพร่ฟ้า” เพื่อปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ คำถามคือ เหตุใดข้อเสนอของอาจารย์มหาวิทยาลัยเพียง 7 คนจึงหลอกหลอนชนชั้นนำทาง การเมืองฝ่ายอนุรักษ์นิยมให้หวาดหวั่นพรั่นพรึงประหนึ่งกำลังเผชิญหน้ากับ “ปีศาจ” เยี่ยงนี้

ดังนั้น ข้อถกเถียงของการศึกษาในครั้งนี้จึงอยู่ในประเด็นที่ว่า กฎหมายเป็นปริณิชน ของการต่อสู้ทางความคิดของนักกฎหมาย 2 กลุ่มคือ “เนติบริกร” และ “นิติราษฎร์” เพื่อแย่งชิง การนิยามความหมายว่าด้วยประชาธิปไตย การต่อสู้ดังกล่าวเป็นการสร้างการเมืองของความหวัง

2. กฎหมายภายใต้ “สังเวียน”¹⁷ การต่อสู้ทางการเมือง

เพื่ออธิบายความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและ(นัก)กฎหมาย ในฐานะผู้คุม “กฎ/กติกา/มารยาท” ในทางการเมือง จะอธิบายภายใต้แนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำและ แนวคิดเรื่องปัญญาชน ของอันโตนิโอ กรัมสซี (Antonio Gramsci) และแนวคิดเรื่องอำนาจ/ความรู้ ของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)

---

¹⁶ George Hoare and Nathan Sperber, *An Introduction to Antonio Gramsci: His Life, Thought and Legacy* (London: Bloomsbury Academic, 2015), 35.

¹⁷ (1) คอกหรือวงล้อมสำหรับไก่ชนเป็นต้น (2) ที่ต่อสู้ เช่น สังเวียนมวย ความหมายจากพจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554

กรัมซี อธิบายว่า ทุกกลุ่มสังคมมีกลุ่มชนปัญญาชนโดยเฉพาะของตนเอง การครองอำนาจนำของสังคมหนึ่งๆ ย่อมมีปัญญาชนค้ำจุนอำนาจนั้นอยู่เสมอ ดังนั้น ปัญญาชนจึงเป็นส่วนสำคัญของการครองอำนาจนำ ด้วยเป็นกำลังทางสติปัญญา คำถามต่อมาคือ ปัญญาชนนั้นยึดโยงกับผลประโยชน์ฝ่ายใด ฝ่ายที่ยึดโยงกับชนชั้นนำทางการเมือง หรือฝ่ายที่ยึดโยงกับผลประโยชน์ของชนชั้นล่าง ซึ่งกรัมซีแบ่งปัญญาชนและสำนักชนชั้นในการต่อสู้ทางการเมืองเป็น 2 กลุ่ม คือ Traditional Intellectual ปัญญาชนฝ่ายที่ยึดโยงกับชนชั้นนำทางการเมือง และ Organic Intellectuals ปัญญาชนที่ยึดโยงกับผลประโยชน์ของชนชั้นล่าง กรัมซีอธิบายว่าปัญญาชนมีรูปแบบอันแตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข/พื้นที่ทางสังคมที่ปัญญาชนนั้นๆ สังกัด¹⁸

ฟูโกต์ อธิบายว่า อำนาจ (power) ไม่ใช่สถาบันหรือโครงสร้าง แต่เป็น “สถานการณ์ที่สลับซับซ้อนของการต่อสู้ช่วงชิงยุทธศาสตร์ในสังคม” หรือ “ความหลากหลายซับซ้อนแห่งความสัมพันธ์ของพลังต่างๆ”¹⁹ ความโดดเด่นของอำนาจคือการสร้างความรู้ เอกลักษณ์ และความจริง ฟูโกต์ อธิบายว่า “เราจะต้องยุติการมองอำนาจในเชิงลบกันเสียที ไม่ว่าจะเป็นการกีดกันกตขี่ ตรวจสอบ บังคับ บิดเบือน หรือปิดบัง อำพราง จริงๆ แล้ว อำนาจได้สร้างหรือผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความจริง สรรพสิ่งต่างๆ ในสังคม และสร้างพิธีกรรมให้กับสิ่งที่เรียกว่าความจริงด้วย”²⁰ ในกระบวนการยุติธรรมไทย การสืบสวนสอบสวนหรือการพิจารณาตีของศาลคือกลไกการทำงานของอำนาจ คำพิพากษาคือตัวอย่างของการผลิตความจริง ด้วยมีการผลิตเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพเพื่อใช้ในการรวบรวมและก่อร่างสร้างความรู้ เครื่องมือในการควบคุมคือการสาบานตนว่าจะพูดความจริงต่อผู้พิพากษา ดังนั้น ในภาคปฏิบัติจริง อำนาจเป็นเรื่องของการกระทำ (action) ที่สำคัญคือการสร้างโอกาสหรือความเป็นไปได้ให้เกิดการกระทำบางอย่างขึ้น “อำนาจผลิตความรู้ (โดยไม่ใช่เพียงแค่เกื้อหนุนความรู้เพียงเพราะความรู้รับใช้อำนาจ หรืออำนาจประยุกต์ใช้ความรู้เพราะเพียงแค่มันมีประโยชน์) แต่ในลักษณะที่ความรู้และอำนาจต่างสื่อความหมายต่อกันและกันโดยตรง พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ไม่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจใดที่ปราศจาก

---

¹⁸ George Hoare and Nathan Sperber, *An Introduction to Antonio Gramsci: His Life, Thought and Legacy* (London: Bloomsbury Academic, 2015), 33-36.

¹⁹ Michel Foucault, *The History of Sexuality, Vol. 1: An Introduction*. Robert Hurley, trans. (New York: Vintage Books, 1978), 86-87, 93.

²⁰ Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Allen Lane, trans. (London: Penguin, 1977), 194.

การเกี่ยวพันควบคู่ไปกับการสถาปนาสนามแห่งความรู้ และก็ไม่มีความรู้ใดที่มีรากฐานและถูกสร้างขึ้นมาในคนละเวลากับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ”²¹

เนื้อหาในส่วนี้จะแบ่งการอภิปรายออกเป็น 2 ประเด็นดังนี้

(1) นิตราษฏร์ก่อรูป : เมื่อนักกฎหมายทำลายคณะรัฐประหาร

(2) จากนิตราษฏร์ถึงอนาคตใหม่ : ปัญญาชนที่ยึดโยงกับชนชั้นล่าง : “แดงและเขียวชาลว” ในสนามการช่วงชิงนิยามความหมายว่าด้วยประชาธิปไตย

2.1 นิตราษฏร์ก่อรูป : เมื่อนักกฎหมายทำลายคณะรัฐประหาร

หากเป็นคืออำนาจของคณะรัฐประหาร และภาชิตที่ว่า “เมื่อเสียงป็นดังขึ้น กฎหมายก็ยอมเยียบเสียงลง”²² คือหลักทั่วไป ที่ทำให้(นัก)กฎหมายต้องนึ่งเฉยต่ออำนาจคณะรัฐประหารแล้ว การส่งเสียง “คัดค้านและประณาม”²³ อำนาจนั้น...แน่นอน...เป็นข้อยกเว้น! และหากการรัฐประหารคือ “วงจรอุบาทว์” อันเป็น “เหตุแห่งทุกข์ทางการเมือง” แล้วไซ้ ข้อเสนอที่จะนำพาการเมืองไทยให้หลุดพ้นจาก “วงจรอุบาทว์” เพื่อหา “หนทางดับทุกข์” ย่อมเป็นการเมืองแห่งความหวัง (Politics of Hope) อย่างปราศจากข้อสงสัย

ท่ามกลางความเห็นพ้องต้องกันในลักษณะที่ “พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง” ของนักกฎหมายกระแสหลักต่อผู้กุมอำนาจในกองทัพ เมื่อ 19 กันยายน 2549 นั้น การที่คณาจารย์คณะนิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพียง 4 คน คือ 1. วรเจตน์ ภาคีร์ตัน, 2. ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, 3. ปิยบุตร แสงกนกกุล, 4. ธีระ สุธีวรารังกูร ส่งเสียง คัดค้านและประณามอย่างสิ้นเชิงต่อการยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินของคณะรัฐประหารผู้มีป็นเป็นอาวุธ

เนื่องในโอกาสครบรอบ 4 ปีของการรัฐประหาร 19 กันยายน “5 อาจารย์” ได้แก่ 1. วรเจตน์ ภาคีร์ตัน 2. ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช 3. ธีระ สุธีวรารังกูร 4. ฐาปนันท์ นิพิฏฐกุล 5. ปิยบุตร แสงกนกกุล ได้แถลงเปิดตัวเว็บไซต์ชื่อ www.enlightened-jurists.com หมายถึง นักกฎหมายผู้รู้แจ้ง การเปิดเว็บไซต์นี้เพื่อใช้เป็นช่องทางในการแสดงความคิดเห็นในทางวิชาการ ปฏิเสธความเชื่อ/จารีตอันงมภายในวงวิชาการนิตศาสตร์ ความงมมายที่ถูกครอบงำด้วยภาษาที่ซับซ้อนทั้ง

²¹ Ibid, 27.

²² จรัล โฆษณานันท์, *นิตปรัชญา*, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547).

²³ ประชาไท. “4 อาจารย์นิต มธ. แถลงประณามการรัฐประหารและเรียกร้องให้กลับสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยเร็วที่สุด.” *ประชาไท*, 26 กันยายน 2549. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2562, <https://prachatai.com/journal/2006/09/9849>

ถ้อยคำและโยงใยของความคิดที่เชื่อมโยงไปมาแบบ “ซ่อนแอบที่อ่านไม่เข้าใจแต่แฝงกลไกกินรวบอำนาจ”²⁴ เว็บไซต์จึงเป็นช่องทางในการสื่อสารเพื่อสลายมายาภาพของภาษา นิติราษฎร์นำภาษาที่ซับซ้อนสูงสุดคืนสู่สามัญด้วยคำอธิบายง่าย ๆ ทั้งให้เป็นไปเพื่อการตั้งคำถาม วิพากษ์วิจารณ์ และท้าทายสถาบันทางกฎหมายที่ไม่ตั้งอยู่บนรากฐานของเหตุผลที่ยอมรับได้ พร้อมพวรวรณาดนเพื่อสานต่อเจตนารมณ์ของการปฏิวัติ 2475²⁵ เราไม่อาจเข้าถึงความยุติธรรมในกฎหมายได้ตราบดีที่ภาษายังเป็นอุปสรรค ภาษากฎหมายจึงเป็นเครื่องมือในการแสวงหาอำนาจของนักกฎหมาย การตีความตัวอักษรจึงเป็นอำนาจของนักกฎหมายไปโดยปริยาย

สิ่งที่ยืนยันฐานะของปัญญาชนที่ยึดโยงกับชนชั้นกลางของนิติราษฎร์ประการสำคัญประการหนึ่ง คือ การชี้แจงว่าการให้ความรู้กฎหมายของนิติราษฎร์เปรียบเสมือนบ่อน้ำที่ดับกระหายความยุติธรรมอันแห้งแล้งในนิติรัฐ²⁶ ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาการก่อตั้งมหาวิทยาลัยที่ว่า “มหาวิทยาลัยย่อมอุปมา ประดุจบ่อน้ำ บำบัดความกระหายของราษฎร ผู้สมัครแสวงหาความรู้ อันเป็นสิทธิและโอกาส ที่เขาควรมีควรได้ ตามหลักเสรีภาพของการศึกษา”²⁷ นอกจากนี้ จุดยืนทางความคิดที่ชัดเจนที่แสดงต่อสาธารณะของวรเจตน์ก็เป็นสิ่งที่แทบจะไม่เคยปรากฏ

---

²⁴ iLaw, “เจาะเทคนิคเขียนรัฐธรรมนูญ “ซ่อนแอบ” แบบมีชัย อ่านไม่เข้าใจแต่แฝงกลไกกินรวบอำนาจ,” *iLaw*, 8 พฤษภาคม 2560, สืบค้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2563 <https://ilaw.or.th/node/4497> เช่น มาตรา 210 ศาลรัฐธรรมนูญมีหน้าที่และอำนาจ ดังต่อไปนี้...นอกจากที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแล้ว ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ ให้นำความในมาตรา 188 มาตรา 190 มาตรา 191 และมาตรา 193 มาใช้บังคับแก่ศาลรัฐธรรมนูญด้วยโดยอนุโลม หรือ “คณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญมาตรา 82 ว่าสมาชิกภาพของสภาผู้แทนราษฎรของนายธนธร จึงรุ่งเรืองกิจ สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 101 (6) ประกอบมาตรา 98 (3) หรือไม่ (ศาลรัฐธรรมนูญ. (ม.ป.ป.)3, คำวินิจฉัยกลางปี 2562 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 14/2562 ลงวันที่ 20 พฤศจิกายน 2562, *ศาลรัฐธรรมนูญ*, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2563 http://www.constitutionalcourt.or.th/occ_web/download/article/article_20191121160546.pdf)”

ในเวลาต่อมา จันทจิรา เอี่ยมมยุรา และ สาวตรี สุขศรี เข้าร่วมเป็นสมาชิกด้วย ส่วนผู้ร่วมกิจกรรมอีกคนหนึ่งคือ ปูนเทพ ศิริพงษ์ ซึ่งภายหลังเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ

²⁵ มติชนออนไลน์, “เปิดแถลงการณ์ ‘นิติราษฎร์’ ฉบับที่ 1 แจงเกิด Enlightened-jurists.com,” *BLOGGANG*, 19 กันยายน 2553, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2562, <https://www.bloggang.com/mainblog.php?id=kunkaykai&month=19-09-2010&group=2&gblog=16>

²⁶ ประชาไท, “5 อาจารย์ นิติ มธ. เปิดตัวเว็บไซต์ www.enlightened-jurists.com,” *ประชาไท*, 20 กันยายน 2553, สืบค้นเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2562, <https://prachatai.com/journal/2010/09/31162>

²⁷ *มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “ประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป., สืบค้นเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2563 https://tu.ac.th/history_tu*

มาก่อนในหมู่นักกฎหมายที่อยู่บน “หอคอยงาช้าง” เช่นเขา ไม่ว่าจะเป็นการยืนยันว่านิตราษฏร์มีแต่สมองและสติปัญญาที่ชื่อตรงต่อหลักความรู้รับใช้ประชาชน²⁸ หรือการปฏิเสธที่จะเดินบนทางสายแห่งอำนาจที่นักกฎหมายส่วนใหญ่เดิน ด้วยเห็นว่า หลักการกฎหมายเป็นสิ่งสำคัญ นิตศาสตร์เป็นวิชาที่เกี่ยวกับอำนาจ นักกฎหมายทรงอำนาจในการตีความ เขาสอนศิษย์เสมอว่าอำนาจมาพร้อมกับความรับผิดชอบ ต้องเรียนกฎหมายให้ถ่องแท้ถึงขนาด ไม่เช่นนั้นวิชากฎหมายแก้ปัญหาสังคมไม่ได้ วรเจตน์เชื่อมั่นว่าวันหนึ่งที่นักศึกษาริชากกฎหมายที่เขาเคยสอนมี “Authority” ในการตัดสินใจในข้อกฎหมาย อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงการตีความที่เคยมีมาก่อนหน้านี้ไปตามหลักการที่เขาสอน แม้เขาอาจจะไม่ได้มีชีวิตอยู่ทันการเปลี่ยนแปลงนั้นก็ตาม แต่เขาก็ยืนยันว่าได้ทำหน้าที่ของ “ครูสอนกฎหมายเรียบร้อยแล้ว”²⁹ นี่คือนักกฎหมายที่ตระหนักว่าตนมีภารกิจต่อประชาชน³⁰

ชื่อของ “นิตราษฏร์” เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางเมื่อแถลงต่อสาธารณชนเนื่องในโอกาสครบรอบ 5 ปีของการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 โดยประเด็นสำคัญที่ก่อให้เกิดแรงกระเพื่อมทางการเมืองคือการเสนอให้ลบล้างผลพวงรัฐประหาร และการแก้ไขกฎหมายอาญาตรา 112

เหตุใดการก่อเกิดของ “นิตราษฏร์-นิตศาสตร์เพื่อราษฏร์” จึงสร้างความตื่นตระหนกแก่ชนชั้นนำทางการเมืองปีกอนุรักษ์นิยมเช่นนั้น? ลักษณะสำคัญของการเคลื่อนไหวดังต่อไปนี้ควรเป็นคำตอบที่น่าพิจารณา

(1) นิตราษฏร์หยิบยื่นสติปัญญาแก่มวลชน เป็นเสมือนอาวุธมิให้ยอมจำนนกับอำนาจของกฎหมายที่อยู่ภายใต้อำนาจการตีความของปัญญาชนตามจารีตประเพณีอีกต่อไป

(2) การเคลื่อนไหวทางความคิดของนิตราษฏร์มีลักษณะแตกหักกับนักกฎหมายกระแสหลัก³¹ ทั้งตั้งคำถามต่อความยุติธรรมที่อยู่ภายใต้อำណัติของปัญญาชนตามจารีตประเพณีการแตกหักในอุดมการณ์กับชนชั้นนำผู้ยึดกุมภารกิจทางกฎหมายของรัฐ

---

²⁸ ธนกร วงษ์ปัญญา, “‘วรเจตน์ ภาคีรัตน์’ ความจริง ความหวังอนาคตนิตราษฏร์ ในสังคมแบ่งปีก,” *The Standard*, 15 กันยายน 2560, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2562, <https://thestandard.co/worachet-pakeerut/>

²⁹ ประชาชาติธุรกิจ, “‘วรเจตน์’ ในสงครามธรรม อุดคตินำหลักการอธิบาย กฎหมายไม่อยู่ค้ำฟ้า,” *ประชาชาติธุรกิจ*, 2 เมษายน 2562, สืบค้นเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2562, <https://www.prachachat.net/politics/news-138579>

³⁰ George Hoare and Nathan Sperber, *An Introduction to Antonio Gramsci*, 50.

³¹ ดังกรณีวิวาทระหว่าง อมร จันทรมบูรณ และ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ (ดู อมร จันทรมบูรณ, “คนไทยจะหา ‘ทางออกทางการเมือง’ ได้อย่างไร โดย ศ.ดร.อมร จันทรมบูรณ,” *เครือข่ายกฎหมายมหาชนไทย*, 10 พฤษภาคม 2552, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2563 <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=1358> และ อมร จันทรมบูรณ, “คนไทยจะหา ‘ทางออกทางการเมือง’ ได้อย่างไร (ตอนที่ 2),” *เครือข่ายกฎหมายมหาชนไทย*, 24 พฤษภาคม 2552, สืบค้นเมื่อ

อนึ่ง หากหมุดหมายทางการเมืองของคณะราษฎรคือการจัดสมดุลทางอำนาจระหว่าง กษัตริย์/และไพร่ใหม่แล้ว หมุดหมายทางกฎหมายของนิติราษฎรในครั้งนี้ก็เป็นการจัดสมดุล อำนาจระหว่างตุลาการและพลเมืองเสียใหม่เช่นกัน โดยนำอำนาจอธิปไตยในส่วนตุลาการกลับมา เป็นของปวงชนชาวไทยตามเจตนารมณ์ของคณะราษฎรที่ค้างคามตั้งแต่ 24 มิถุนายน 2475

(3) การเคลื่อนไหวทางความคิดมิใช่การเรียกร้องสิทธิทางการเมืองอันเป็นรูปธรรมดัง ขบวนการเคลื่อนไหวขบวนการอื่น ๆ แต่เป็นการเคลื่อนไหวทางความคิดที่ถอดรื้อแบบแผนใน การกำหนดชะตากรรมทางการเมืองผ่านกฎหมาย ชะตากรรมที่เติมพัวพันกันด้วยความยุติธรรม

(4) หัวใจของการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบใหม่ที่สำคัญประการหนึ่งคือ การจัดตั้ง มวลชน ไม่ว่าจะเครือข่ายของ “เสื้อแดง” หรือ “สมัชชาคนจน” หรือแม้แต่ “สหาย” ของพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่มวลชนที่สนับสนุนความคิดของนิติราษฎรไม่ใช่การทำงานแบบ เครือข่าย แต่เป็นมวลชนที่ต่างประสบชะตากรรมต่อความไม่ยุติธรรมในกฎหมายและการเมือง ร่วมกัน การมีอาจคาดเดาผละกำลังของฝ่ายตรงกันข้ามได้ชัดเจนนั้นอันตรายเกินไปสำหรับสนาม การช่วงชิงประชาธิปไตย

(5) นิติราษฎรได้พาประชาชนฝ่ายประชาธิปไตยก้าวผ่านความกลัว และยืนหยัดอยู่บน เสรีภาพทางวิชาการ³²

ดังนั้น ความตื่นตระหนกของชนชั้นนำทางการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยมจึงอยู่ที่ นิติราษฎร สามารถพาประชาชนก้าวข้ามความกลัวต่อการรัฐประหารด้วยการยืนหยัดบนหลักการอันมั่นคง ของนิติรัฐ ความกลัวที่ทำให้สังคมไทยตกอยู่ใต้อาณัติของกองทัพมานานนับหลายทศวรรษ โดยเฉพาะเมื่อผู้ก่อการรัฐประหารถูกทำให้มีความชอบธรรมด้วยกฎหมาย

วันที่ 20 พฤษภาคม 2563 <http://www.public-law.net/publaw/view.aspx?id=1361>) และวรรณ ภาศิริตัน, (“จดหมายชี้แจง” โดย รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณ ภาศิริตัน, *เครือข่ายกฎหมายมหาชนไทย*, 7 มิถุนายน 2552, สืบค้น เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2563 <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=1366>)

³² ประชาไท, “5 อาจารย์ นิติ มธ. เปิดตัวเว็บไซต์ www.enlightened-jurists.com.”

2.2 จากนิตราษฏร์ถึงอนาคตใหม่ : ปัญญาชนที่ยึดโยงกับชนชั้นล่าง : “แดงและเชี่ยวชาญ” ในสนามการช่วงชิงนิยามความหมายว่าด้วยประชาธิปไตย

(1) นิตราษฏร์: ผู้ “จุดไฟในสายลม”

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดของกรัมซี ที่ว่า การครองความเป็นใหญ่ของชนชั้นกรมาซีฟนั้น ต้องการปัญญาชนที่ยึดโยงกับชนชั้นล่างที่ “แดงและเชี่ยวชาญ (red and expert)”³³ แล้วเสียงปรบมือที่ผู้รับฟังถ้อยแถลงของนิตราษฏร์อาจเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความ “แดงและเชี่ยวชาญ” บนหลักการและเหตุผลของกฎหมายที่ตอบโต้ปัญญาชนฝ่ายรัฐ เสียงปรบมือบ่งบอกถึงความพอใจในคำตอบที่ประชาชนรอคอยเพราะไม่สามารถหาเหตุผลโต้แย้งได้ ด้วยจำนวนต่อความรู้ของนักกฎหมาย จำนวนต่อเหตุผลภายใต้วาทกรรมย่อยหลายชุด เป็นต้นว่า “กฎหมายต้องเป็นกฎหมาย”, “คดีนี้ศาลมีคำพิพากษาแล้ว”, “ระวังจะหมิ่นศาล”, “ภายใต้พระปรมาภิไธย” ในสถานการณ์ความขัดแย้งหนึ่งๆ จะมีความจริงมากกว่า 1 ชุดเสมอ ถูก/ผิด หากพิจารณาจากกรอบความคิดของฟูโกต์แล้ว อาจอธิบายได้ว่า อำนาจในความรู้ทั้งของ “นิตราษฏร์” และนักกฎหมายที่สนับสนุนโครงสร้างอำนาจรัฐได้สร้างหรือผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งความจริง สรรพสิ่งต่างๆ ในสังคม และสร้างพิธีกรรมให้กับสิ่งที่เรียกว่า ความจริงด้วย³⁴ นั่นคือความจริงภายใต้การกำกับของปัญญาชนตามจารีตประเพณีที่สร้างผ่านคำตัดสินของศาลซึ่งยุติธรรมตามกฎหมาย ดังนั้นความจริงมากกว่า 1 ชุด เช่น อาชญากร/ผู้บริสุทธิ์, โดยชอบด้วยกฎหมาย/มิชอบด้วยกฎหมาย จึงปรากฏบนความขัดแย้งใน 2 ปริณทลย่อยกฎหมาย คือ (1) ในพื้นที่ของกฎหมายรัฐธรรมนูญ (2) ในพื้นที่ของกฎหมายอาญามาตรา 112

(1.1) ประชาธิปไตยในพื้นที่ของกฎหมายรัฐธรรมนูญ

ในบรรดานักกฎหมายที่ “กำกับ” ความเป็นไปของนิตรัฐนั้นปฏิเสธไม่ได้ว่า วิษณุ เครืองาม เป็นนักกฎหมายคนหนึ่งที่ทรงอำนาจยิ่งนัก...อำนาจที่เกิดจากความรู้ เช่น วิษณุใช้เวลาเพียง 20 นาทีในการ “จาระไน” เนื้อหารัฐธรรมนูญทั้ง 48 มาตรา แบบคมชัดโดยที่ คนฟังแทบไม่เห็น “รอยต่อ-รอยร้าวและจุดบกพร่องของรัฐประหาร และรัฐธรรมนูญ (ชั่วคราว) ฉบับ 2557”³⁵

³³ George Hoare and Nathan Sperber, *An Introduction to Antonio Gramsci*, 38.

³⁴ Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Allen Lane, trans. (London: Penguin, 1977), 194.

³⁵ ไทยพับลิก้า, “ดร.วิษณุ เครืองาม คอนเน็กซ์มหัศจรรย์ 4 ทศวรรษ 10 นายฯ 10 อรรถนัฏ์กฐนชื่อ คสช. ยังอั้งไข้วนวัตกรมรัฐธรรมนูญ-รัฐประหารการช่าง เผยเคล็ดลับสมองกลเรียนเก่งแบบ ‘วิษณุ’,” *ไทยพับลิก้า*, 23 กรกฎาคม 2557,

เช่นเดียวกับ มีชัย ฤชุพันธุ์ ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายอย่างหาตัวจับยากคนหนึ่งของเมืองไทย กระทั่งผู้เป็นลูกศิษย์เยี่ยง วิษณุ เครืองาม เปรียบเปรยมีชัยฯ ว่าเป็นดัง “พญาครุฑ”³⁶ โดยนักกฎหมายทั้งสองนี้มีบทบาทสำคัญต่อจัดทำรัฐธรรมนูญของคณะรัฐประหาร นับตั้งแต่การรัฐประหาร 19 กันยายน เป็นต้นมา โดยกำหนดการนิรโทษกรรมไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งนิติราษฎร์วิจารณ์ว่า การนิรโทษกรรมให้แก่คณะรัฐประหารนั้นขัดต่อหลักการประชาธิปไตย นิติราษฎร์เสนอให้การจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่มาจากอำนาจของประชาชนนั้นบรรจุหลักการที่สำคัญคือ ป้องกันการรัฐประหาร ภายหลังกฎรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พุทธศักราช 2540 ถูก คมช. ยกเลิกเมื่อการปฏิวัติ 19 กันยายน มีรัฐธรรมนูญของคณะรัฐประหาร 4 ฉบับ ดังนี้

รัฐธรรมนูญฉบับ คมช. 2 ฉบับ: ประกอบด้วยรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 และรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2550 การนิรโทษกรรมบัญญัติไว้ในมาตรา 37 และ 309 ตามลำดับ

รัฐธรรมนูญฉบับ คสช. 2 ฉบับ: ประกอบด้วยรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 และรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2560 การนิรโทษกรรมบัญญัติไว้ในมาตรา 48 และ 279 ตามลำดับ

ในรัฐธรรมนูญฉบับ คมช. : นิติราษฎร์เสนอให้แก้ไขโดยต้องกำหนดหมวดที่ว่าด้วยการลบล้างผลพวงรัฐประหารไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งเริ่มต้นด้วยการประกาศความเสียหายต่อผลของการกระทำในทางกฎหมายระหว่างวันที่ 19-30 กันยายน 2549 ไว้ เพื่อทำลายเกราะกำบังทางกฎหมายของคณะรัฐประหารในเบื้องต้นเสียก่อน ต่อจากนั้นจึงประกาศความเสียหายต่อมาตรา 37 รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 และมาตรา 309 รัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2550³⁷ เมื่อเป็นเช่นนี้จะสามารถใช้กฎหมายอายุมาตรา 113 มาดำเนินคดีกับคณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ (คมช.) ในฐานะความผิดกบฏต่อได้ทันที³⁸

สืบค้นเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2562, <https://thaipublica.org/2014/07/visanu-krue-ngam-1/>

³⁶ วันเพ็ญ มอลเลอร์, “มีชัย ฤชุพันธุ์ มีกฎหมายเบื้องหลังรัฐธรรมนูญฉบับพิสดาร,” *The People*, 10 พฤษภาคม 2562, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2562, <https://thepeople.co/meechai-ruchuphan-legal-expert/>

³⁷ prachatai, “นิติราษฎร์เสนอลบล้างผลพวงรัฐประหาร 25 ก.ย. 2554 [2/6],” *YouTube*, 25 กันยายน 2554, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2562, <https://www.youtube.com/watch?v=rgtJFNQTJL8>

³⁸ มาตรา 113 ผู้ใดใช้กำลังประทุษร้าย หรือขู่เข็ญว่าจะใช้กำลังประทุษร้าย เพื่อ (1) ล้มล้างหรือเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ (2) ล้มล้างอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร หรืออำนาจตุลาการแห่งรัฐธรรมนูญ หรือให้ใช้อำนาจดังกล่าวแล้ว

ในรัฐธรรมนูญฉบับ คสช. : เมื่อ คสช. จัดให้มีการลงประชามติรัฐธรรมนูญฉบับ พุทธศักราช 2560 นิตราษฏร์ออกแถลงการณ์ไม่ยอมรับร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พุทธศักราช 2560 ด้วยเหตุผลสำคัญ ได้แก่³⁹

- การคงอำนาจของ คสช. ตามมาตรา 44 ไว้จนกว่าจะมีรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้ง ซึ่งเป็นอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของ คสช. โดยที่ไม่มีการกำหนดกรอบระยะเวลาว่าการเลือกตั้งจะจัดขึ้นเมื่อใด เนื่องจากไม่มีการกำหนดสภาพบังคับไว้ว่าหากจัดทำกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งไม่เสร็จสิ้นภายในเวลา 240 วัน ผลจะเป็นอย่างไร นิตราษฏร์คาดการณ์ว่า “...หากร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ผ่านการออกเสียงประชามติ อำนาจเด็ดขาดของหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติตามรัฐธรรมนูญชั่วคราวไม่ได้สิ้นสุดลง แต่จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ต่อไป อย่างน้อยที่สุดจนกว่าคณะรัฐมนตรีชุดใหม่จะเข้ารับหน้าที่นั่นเอง” หรือ “..อาจทำให้การเลือกตั้งถูกเลื่อนออกไปได้อย่างไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน” เป็นจริงดังที่ นิตราษฏร์ระบุไว้ ด้วยการเลือกตั้งถูกเลื่อนออกไปถึง 5 ครั้ง⁴⁰ ในกรณีนี้ มีชัยตอบโต้ว่า การเลือกตั้งเป็นเพียงองค์ประกอบที่สำคัญของประชาธิปไตย แต่ไม่ใช่ทั้งหมดของประชาธิปไตย การเลือกตั้งที่เต็มไปด้วยการทุจริต เป็นการทำลายประชาธิปไตย⁴¹ การคงอำนาจ คสช. คือ มรดกของ คสช. มีชัยตอบโต้ว่า เป็นวาทกรรมที่ถูกประชาชน⁴² ในขณะที่วิษณุ เครืองาม อธิบายเมื่อ

ไม่ได้ หรือ (3) แบ่งแยกราชอาณาจักรหรือยึดอำนาจปกครองในบางส่วนส่วนใดแห่งราชอาณาจักร ผู้นั้นกระทำความผิดฐานเป็นกบฏ ต้องระวางโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต

³⁹ ประชาไท, “นิตราษฏร์ออกแถลงการณ์ ‘ไม่รับ’ ร่างรัฐธรรมนูญ (ข้อวิจารณ์ฉบับละเอียด),” *ประชาไท*, 7 เมษายน 2559, สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2562, <https://prachatai.com/journal/2016/04/65115>

⁴⁰ พลวุฒิ สงสกุล, “ย้อนที่มาเลื่อนเลือกตั้ง 5 ครั้ง ยุค คสช. จากปลายปี 2558 สู่ก่อนพระราชพิธีสำคัญ,” *The Standard*, 1 กันยายน 2562, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2562, <https://thestandard.co/postpone-election-5-times/>

⁴¹ iLaw, “‘มีชัย ฤชุพันธุ์’ ร่างรัฐธรรมนูญทดแทนบุญคุณแผ่นดิน,” *iLaw*, 8 ตุลาคม 2558, สืบค้นเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2562, <https://ilaw.or.th/node/3877>

⁴² ประชาชาติธุรกิจ, “‘มีชัย’ ถ้างมือในร่างรัฐธรรมนูญ ‘ใครฉีก-หรือ หวังมีประธานาธิบดีเป็นประมุข,’” *ประชาชาติธุรกิจ*, 17 กันยายน 2561, สืบค้นเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2562, <https://www.prachachat.net/politics/news-220489>

ครั้งร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ว่า มาตรา 44 นั้น “...จำเป็นสุดขีด ที่ให้ คสช.ใช้อำนาจพิเศษได้ในบางเรื่องไปในทางที่สร้างสรรค์กับฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ ซึ่งกฎหมายอื่นอาจใช้ยาก...”⁴³

- สมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งของ คสช. ในวาระห้าปีแรกหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญ มีอำนาจหน้าที่ที่นอกจากการออกกฎหมายแล้ว ยังให้ความเห็นชอบบุคคลไปดำรงตำแหน่งในศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระต่างๆ กำกับการปฏิรูปประเทศ และที่สำคัญเป็นคะแนนเสียงในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ฯลฯ

- รัฐธรรมนูญมิได้กำหนดวิธีการได้มาของสมาชิกวุฒิสภาสาระสำคัญอันเป็นข้อมูลต่อการตัดสินใจรับ/ไม่รับร่างรัฐธรรมนูญ แต่กลับนำไปกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ

- ระบบการเลือกตั้งที่ไม่สะท้อนเจตจำนงทางการเมืองของประชาชน เนื่องจากกำหนดให้มีบัตรเลือกตั้งใบเดียวสำหรับการลงคะแนนเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2 แบบ คือ แบบบัญชีรายชื่อ และแบบแบ่งเขต ปัญหาที่นิติราษฎร์คาดการณ์คือ หาก ส.ส. แบบแบ่งเขตพรรคใดมีปัญหาในข้อกฎหมายเลือกตั้งที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากตำแหน่ง และมีการเลือกตั้งใหม่จะกระทบต่อจำนวน ส.ส. ระบบบัญชีรายชื่อทันที เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นแล้วที่เขตเลือกตั้งในจังหวัดเชียงใหม่

- อำนาจของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญกว้างขวางครอบคลุมการทำงานของรัฐสภา รวมทั้งแก้ปัญหาในกรณีความขัดแย้งที่ไม่มีบทบัญญัติรองรับ ให้นิวนิจฉายไปตาม “ประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” นิติราษฎร์ระบุว่า รัฐธรรมนูญกำหนดให้ “องค์กรที่ขาดความชอบธรรมทางประชาธิปไตย” มีความสำคัญยิ่งกว่า “องค์กรที่มีความชอบธรรมทางประชาธิปไตย” ต่อการ “ชี้เป็นชี้ตาย” ในปัญหาเกี่ยวกับการใช้รัฐธรรมนูญ เช่น ปัญหาการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ฉบับพุทธศักราช 2550 ซึ่งมีผู้ร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ 2 ครั้งว่า การแก้ไขรัฐธรรมนูญ (ทั้งการแก้ไขทั้งฉบับและการแก้ไขรายมาตราในกรณีแก้ไขการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา) ขัดต่อมาตรา 68 คือใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยฯ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจโดยวิถีทางที่ไม่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ⁴⁴ ในกรณีนี้ปัญบุตร แสงนกกุล สมาชิกกลุ่มนิติราษฎร์สรุปว่าการกระทำครั้งนี้เป็น

⁴³ ไทยพับลิก้า, “ดร.วิษณุ เครืองาม คอนเน็กซ์นมหัสจรรย์ 4 ทศวรรษ 10 นายภา 10 อรหันต์กุนชื่อ คสช. ยังอึ้ง ไชว์นวัตกรรมรัฐธรรมนูญ-รัฐประหารการช่าง เผยเคล็ดลับสมองกลเรียนเก่งแบบ ‘วิษณุ’.

⁴⁴ ดู ศาลรัฐธรรมนูญ, (ม.ป.ป.)1, “คำวินิจฉัยกลางปี 2555 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 18-22/2555 ลงวันที่ 13 กรกฎาคม 2555,” ศาลรัฐธรรมนูญ, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2563

“การรัฐประหารโดยศาลรัฐธรรมนูญ”⁴⁵ รัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2550 จึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีปัญหาเรื่องการตีความระหว่างนักกฎหมาย 2 กลุ่ม ซึ่งสะท้อนจุดยืนของอุดมการณ์ทางการเมือง

นอกจากนี้ยังมีประเด็นปัญหาอื่นๆ เช่น พรรคการเมืองที่เข้าร่วมรัฐบาลจะไม่สามารถดำเนินนโยบายตามที่หาเสียงไว้กับประชาชน ไม่มีความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบาย เนื่องจากต้องดำเนินนโยบายตามที่ คสช. วางไว้ภายใต้แผนปฏิรูปประเทศและยุทธศาสตร์ชาติ หรือ แม้ว่าการรัฐประหารจะรองรับสิทธิ/เสรีภาพในรูปแบบต่างๆ แต่ก็ไม่มีหลักประกันว่ากลไกการคุ้มครองจะดำเนินต่อไปอย่างไร ภายใต้รัฐบาล คสช. สิทธิ/เสรีภาพของประชาชนยังถูกคุกคามในหลายกรณี

คำถามที่ต้องพิจารณาคือ คำอธิบายชุดไหนสะท้อนจิตวิญญาณของประชาธิปไตย และจะออกแบบนิติรัฐผ่านกฎหมายรัฐธรรมนูญอย่างไรจึงจะบรรลุถึงประชาธิปไตย ยังไม่นับรวมปัญหาการตีความเพื่อบังคับใช้รัฐธรรมนูญขององค์กรต่างๆ ภายหลังจากที่ประกาศใช้ ดังกรณีปัญหาวิธีการคำนวณคะแนนเสียงในการเลือกตั้งที่ผ่านมา ที่เนื่องในวาระ 88 ปีของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีภาคประชาสังคมหลายกลุ่มออกมาตอบคำถามกันบ้างแล้วว่าการรัฐประหารที่เป็นประชาธิปไตยควรมีสาระสำคัญอย่างไร

อนึ่ง ภายใต้กรอบความคิดที่นำเสนอดังกล่าว นิติราษฎร์ยังเคลื่อนไหวเพื่อ “เปิดกรงความคิด” ต่อปัญหาของรัฐธรรมนูญอย่างต่อเนื่อง เช่น การวิพากษ์วิจารณ์คำตัดสินของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญในคดีสำคัญต่างๆ หรือวิจารณ์คำตัดสินในคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับการเมือง เช่น มาตรา 112 ซึ่งนิติราษฎร์ที่นำพาประชาชนก้าวพ้นความกลัว “กฎหมาย” ด้วยความรู้/สติปัญญา/เทคนิคที่เทียบชั้นกับ “เนติบริกร” พวกเขาปลุกผู้คนให้ตื่นรู้ในค่าความเป็นคนที่ถูกละเมิด อันเนื่องมาจากอำนาจของกฎหมายภายใต้การกำกับของ “เนติบริกร” ซึ่งให้เห็นอำนาจอันเกิดจาก

---

http://www.constitutionalcourt.or.th/occ_web/download/article/file_import/center18-22_55.pdf และ ศาลรัฐธรรมนูญ, (ม.ป.ป.)2, คำวินิจฉัยกลางปี 2556 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15-18/2556 ลงวันที่ 20 พฤศจิกายน 2556, ศาลรัฐธรรมนูญ, สืบค้นค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2563 http://www.constitutionalcourt.or.th/occ_web/download/article/file_import/center15-18_56.pdf

⁴⁵ ประชไท, “ข้อเสนอนิติราษฎร์ ยุบศาล รธน. ตอน 2/2,” YouTube, 15 กรกฎาคม 2555, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2562 https://www.youtube.com/watch?v=pXBlwm_ntrQ

สาระสำคัญของปัญหาการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2550 มาตรา 291 ในรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ชินวัตร คือ เมื่อการแก้ไขผ่านไป 2 วาระ และกำลังเข้าสู่วาระที่ 3 มีลำดับดังนี้ (สถาบันนโยบายศึกษา, “มิถุนายน 2555 : ศาลรัฐธรรมนูญรับวินิจฉัยเรื่องแก้ไข รธน.,” สถาบันนโยบายศึกษา, ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2563 <http://www.fpps.or.th/news.php?detail=n1344905339.news>

การใช้กฎหมายที่ไม่ตรงตามหลักการ ต่อมาปิยบุตร แสงกนกกุล ยุติบทบาทการเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยและร่วมจัดตั้งพรรคอนาคตใหม่กับ ธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ และสังคมการเมืองก็ได้เห็นการขับเคลื่อนความคิดของนิติราษฎร์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น

ถึงแม้วรเจตน์ จะสรุปว่า นิติราษฎร์เสมือนยุบตัวเองลงโดยปริยายหลังการรัฐประหารปี 57⁴⁶ และภายหลังปิยบุตรสู่พื้นที่การเมืองเต็มรูปแบบก็ตาม แต่ข้อเสนอในกฎหมายที่วางอยู่บนบรรทัดฐานของนิติรัฐแบบสากลอันส่งผลต่อการสร้างความหวังทางการเมืองยังคงสติปัญญาของสังคมที่คนรุ่นใหม่จะยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินการทางการเมือง และเมื่อสถานการณ์การเมืองดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2563) เป็นสิ่งที่ยืนยันว่า ความเห็นของอาจารย์คณะนิติศาสตร์ 7 คนเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับและถูกหยิบมาพิจารณา

ดังนั้นเราจะเห็นว่า รัฐธรรมนูญเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ทางความคิดว่าด้วยการแย่งชิงการนิยามความหมายของคำว่าประชาธิปไตย ซึ่งเข้มข้นทั้งการนำเสนอความคิดและการผลักดันความคิดให้เกิดการปฏิบัติ ที่ไม่เพียงแต่เกิดขึ้นในพื้นที่ของรัฐธรรมนูญเท่านั้น ในพื้นที่ของกฎหมายอาญามาตรา 112 ก็เป็นพื้นที่ของสงครามความคิดที่มีความอ่อนไหวทางการเมืองไม่ต่างกัน

(1.2) ประชาธิปไตยในพื้นที่ของกฎหมายอาญามาตรา 112

สำหรับข้อถกเถียงเรื่องประชาธิปไตยภายใต้กฎหมายอาญามาตรา 112 นั้น มีทั้งนักวิชาการไทยและต่างประเทศศึกษาไว้จำนวนหนึ่ง และผู้วิจัยได้ศึกษาไว้ในงานชิ้นอื่นในชุดวิจัยเดียวกันนี้แล้ว ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่การนำเสนอจะไม่ลงรายละเอียด แต่ข้อถกเถียงที่สำคัญในพื้นที่กฎหมายอาญามาตรา 112 สรุปได้ดังนี้

1) สถาบันกษัตริย์มีฐานะอย่างไรภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย ทรงเป็นประมุขหรืออยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ? ฝ่ายอนุรักษ์นิยมกษัตริย์สรุปว่า กษัตริย์ทรงเป็นประมุขของระบอบประชาธิปไตย ด้วยพระบารมีอันสูงส่งนานัปการ ในขณะที่ฝ่ายประชาธิปไตยปรารถนาให้สถาบันกษัตริย์สง่างามในโลกสากลโดยต้องดำรงตนอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ ความแหลมคมที่อันตรายของการถกเถียงนั้นสะท้อนผ่านวาทกรรม “ล้มเจ้า”

---

⁴⁶ แนวหน้า, “‘วรเจตน์’ สยบปมร้อน! ปัดนิติราษฎร์ชกโยพรรคโพ่หมิ่นล้าน,” *แนวหน้า*, 18 มีนาคม 2561, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2562 https://www.naewna.com/politic/327591?fb_comment_id=169593385048583%201696419983770557

2) อุดมการณ์การเมืองคือสิ่งที่กำกับการบังคับใช้กฎหมายมาตรานี้ ส่งผลให้คำพิพากษาไม่ตั้งอยู่บนเหตุผลของกฎหมาย ประเด็นอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบไทยๆ หรือแบบสากล ความเห็นที่ขัดแย้งกันในเรื่องความเป็นสากลของกฎหมายอาญามาตรา 112 ระหว่างวรเจตน์ ภาคีรัตน์⁴⁷ และบวรศักดิ์ อุวรรณโณ⁴⁸

สำหรับการต่อสู้บนพื้นที่ของกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายอาญามาตรา 112 ที่เป็นปัญหาความขัดแย้งนั้น วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เสนอว่า “...เพื่อให้สังคมไทยเดินไปข้างหน้า เราไม่สามารถหลีกเลี่ยง เราไม่สามารถที่จะปฏิเสธความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ต่อหน้าเราได้ ถ้าเราต้องการรัฐธรรมนูญที่เป็นการปรองดอง ที่เป็นการสมานฉันท์กับทุกฝ่ายอย่างแท้จริง รัฐธรรมนูญที่จะเกิดขึ้นใหม่นั้นอย่างน้อยจะต้องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ ปฏิรูปสถาบันทางการเมือง ปฏิรูปองค์กรตุลาการ องค์กรอิสระ ปฏิรูปกองทัพ ทั้งหมดนี้จะต้องทำพร้อมกัน...”⁴⁹

พลันที่พรรคอนาคตใหม่ปรากฏการณ์ในสภาผู้แทนราษฎร ความคิดดังกล่าวก็ถูกขับเคลือนให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น

(2) พรรคอนาคตใหม่ : ผู้สร้าง “วิถีใหม่” ในพื้นที่การเมือง

“...ธนาธรและผมจะออกไปโอดแค้น...การเมืองทั่วประเทศยิ่งกว่าเดิม ...จะรณรงค์ทางการเมืองต่อเนื่องต่อไป...อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย นี่ไม่ใช่จุดจบ...แต่นี่คือจุดเริ่มต้น เพราะว่า พวกเราเป็นปีศาจที่กาลเวลาได้สร้างขึ้นมาจากเพื่อหลอกหลอนคนที่อยู่ในโลกเก่า ความคิดเก่า ทำให้เกิดลมเฮอร์คิวลีสและไม่มีอะไรที่จะเป็นเครื่องปลอบใจท่านเหล่านี้ได้ เท่ากับไม่มีอะไรหยุดยั้งความรุดหน้าของกาลเวลาที่จะสร้างปีศาจเหล่านี้ให้มากขึ้นทุกที”⁵⁰

(ปิยบุตร แสงกนกกุล : เลขาธิการพรรคอนาคตใหม่)

⁴⁷ PrachataiTV, “นิตราชฎ์เสนอแก้ ม.112: proposed amendments to lese majeste,” YouTube, 16 มกราคม 2555, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2560 <https://www.youtube.com/watch?v=2-rqMYskFpk>

⁴⁸ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, “ความผิดฐาน “หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ” : เอกลักษณะประชาธิปไตยไทยในกระแสประชาธิปไตยโลก,” ใน *หลวมมิติกฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ*, บรรณาธิการโดย จันทจิรา เอี่ยมมยุรา, (กรุงเทพฯ : โครงการประกาศนียบัตรบัณฑิตทางกฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), 196-213.

⁴⁹ PrachataiTV, “‘2 ปี นิตราชฎ์’ วรเจตน์ ภาคีรัตน์,” YouTube, 30 กันยายน 2555, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2563 <https://www.youtube.com/watch?v=E503arHhXWg>

⁵⁰ ThaiPBS, “คณะกรรมการพรรคอนาคตใหม่แถลง หลังศาลา วินิจฉัยยุบพรรคอนาคตใหม่,” YouTube, 21 กุมภาพันธ์ 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2562 <https://www.youtube.com/watch?v=5s5FAXBmmas>

เมื่อรัฐบาล คสช. จัดให้มีการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2562 ความคิดเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญถูกพรรคอนาคตใหม่นำมาขับเคลื่อนในสภาผู้แทนราษฎรร่วมกับพรรคฝ่ายค้าน ต่อมา พรรคอนาคตใหม่ถูกศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยให้ยุบพรรคเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2563 ธนาธร และปิยบุตร ประกาศจัดตั้งกลุ่มก้าวหน้าเพื่อรณรงค์ทางการเมือง พรรคอนาคตใหม่เป็นภาพลักษณ์ของคนหนุ่มสาวผู้ได้รับการศึกษา ประกอบด้วย วิศวกร/นักกฎหมาย/นักเศรษฐศาสตร์/NGO/นักวิชาการ/สื่อมวลชน/นักธุรกิจ/นักเคลื่อนไหวทางการเมืองในระดับท้องถิ่น หรือกระทั่งตัวแทนของ “คนชายขอบ” ที่ไม่เคยมีที่ยืนในสังคมไทย เป็นพรรคการเมืองประวัติศาสตร์ของการเมืองไทย ต้องบันทึกไว้ว่า “ใหม่ทั้งพรรคและคน” ด้วยไม่เคยมี ส.ส. คนใดเคยได้รับเลือกตั้งมาก่อน ขับเคลื่อนนโยบายประเด็นต่างๆ อยู่บนฐานของความรู้ ในการอภิปรายแต่ละครั้งไม่เฉพาะแต่แกนนำพรรคที่ “ทำการบ้าน” อย่างเข้มข้น การอภิปรายของ ส.ส. หลายคนโดดเด่นเป็นที่น่าจับตามองและเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ด้วยถ้อยคำที่เห็นโยงโยงของผลประโยชน์ทางการเมืองของชนชั้นไม่ว่าจะเป็น พิธา ลิ้มเจริญรัตน์⁵¹ ศิริกัญญา ตันสกุล⁵² หรือ วิโรจน์ ลักขณาอดิศร⁵³ รังสิมันต์ โรม⁵⁴

บนเส้นทางการเมืองไทยนับตั้งแต่กำเนิดพรรคอนาคตใหม่ (15 มีนาคม 2561 – 21 กุมภาพันธ์ 2563) ถึงพรรคก้าวไกลและคณะก้าวหน้า แม้ว่าพรรคอนาคตใหม่จะชูประเด็นนโยบายที่โดดเด่นหลายเรื่อง แต่ในบรรดาความโดดเด่นของนโยบายต่างๆ นั้น สังคมไทยเห็นร่องรอยทางความคิดของนิตราษฏร์ที่ถูกผลักดันให้ปรากฏเป็นรูปเป็นร่างในสภา ดังนี้

ผลักดันผ่านคณะกรรมการชุดเดิม 2 คณะเสนอญัตติจัดตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ 3 คณะ ได้แก่

---

⁵¹ สำนักข่าวไทย TNAMCOT, “โซเชี่ยลชื่นชม!!! อภิปรายสร้างสรรค์ ‘พิธา-บิ๊กป๊อก’,” *YouTube*, 27 กรกฎาคม 2562, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563 <https://www.youtube.com/watch?v=k9ZAMHcr8Ec>

⁵² อิศราชัย จงภักธนิกพันธ์, “อภิปรายนโยบาย (นอก) สภา กับ ‘ศิริกัญญา ตันสกุล’ สาวนักวิจัย สู้ ส.ส. รุกกี้ พรรคอนาคตใหม่,” *มติชนมติชนสุดสัปดาห์*, 16 - 22 สิงหาคม 2562, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2562 https://www.matichonweekly.com/in-depth/article_220947

⁵³ ไทยรัฐออนไลน์, “ปุมหลัง “วิโรจน์” ดาวจรัสแสง ลูกชาวบ้านธรรมดา ดึงกรีนกัโด้วาที่ สู้ ส.ส. มือแฉ,” *ไทยรัฐ*, 26 กุมภาพันธ์ 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2562 <https://www.thairath.co.th/news/politic/1781070>

⁵⁴ อนาคตใหม่ - Future Forward, “รังสิมันต์ โรม เปิดโปง ‘เครือข่ายประวิตร ปรายต่อ’,” *YouTube*, 27 กุมภาพันธ์ 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2563 https://www.youtube.com/watch?v=9Wa_kOY1sY

- พลโทพงศกร รอดชมภู เป็นประธานคณะกรรมการการความมั่นคงแห่งรัฐ ภายใต้คณะกรรมการชุดนี้ พรรคอนาคตใหม่มีกำหนดจะนำร่างพระราชบัญญัติ 2 ฉบับเข้าสู่สภา คือ พระราชบัญญัติยกเลิกประกาศคำสั่งของหัวหน้า คสช. และร่างพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับการยกเลิกการเกณฑ์ทหาร

- ปิยะบุตร แสงกนกกุล เป็นประธานคณะกรรมการการคณะกรรมการการกฎหมาย การยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน และมีรังสิมันต์ โรม เป็นโฆษกคณะกรรมการ ใช้อำนาจของคณะกรรมการเชิญ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ในฐานะ อดีตหัวหน้า คสช. / พล.อ.อุดมเดช สีตบุตร / พล.อ.ธีรชัย นาควานิช อดีต ผบ.ทบ. และ พล.อ.อภิรัชต์ คงสมพงษ์ ผบ.ทบ. ซึ่ง 3 คน หลังเคยดำรงตำแหน่งเลขาธิการ คสช. มาให้ข้อมูลกรณีละเมิดสิทธินักศึกษาและนักกิจกรรมการเมือง⁵⁵

- คณะกรรมการวิสามัญศึกษาผลกระทบจากการกระทำประกาศ คสช. คำสั่ง คสช. และการใช้อำนาจมาตรา 44⁵⁶

- คณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 โดยเสนอร่วมกับพรรคฝ่ายค้าน⁵⁷

- คณะกรรมการวิสามัญเพื่อศึกษาแนวทางป้องกันไม่ให้เกิดการรัฐประหารเกิดขึ้นอีกในอนาคต ในการอภิปรายเสนอญัตติตั้งคณะกรรมการวิสามัญเพื่อศึกษาแนวทางป้องกันไม่ให้เกิดการรัฐประหารเกิดขึ้นอีกในอนาคต ปิยะบุตร ชีให้เห็นว่า “..... จะยุติการรัฐประหารได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง จำเป็นต้องมีการรื้อฟื้นเอาผู้ก่อการรัฐประหาร...มาดำเนินคดีในศาล...เกิดขึ้นแล้วที่อาร์เจนตินา...กรีซ...ฝรั่งเศส...เกาหลีใต้...ตุรกี เอาคณะผู้ก่อการกลับมาดำเนินคดีและลงโทษฐานกบฏ...ถ้าเราทำอย่างนี้ได้ ผมมั่นใจว่าประเทศไทยจะไม่มีรัฐประหารอีกเลย นายทหารจะกลับ

---

⁵⁵ matchon TV, “‘รังสิมันต์ โรม’ เชิญ ‘4 นายพล คสช.’ แจงดำเนินคดีปิดปากประชาชน,” *YouTube*, 23 มกราคม 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2563 <https://www.youtube.com/watch?v=L8nU68aTDIU>

⁵⁶ matchon TV, “‘ปิยะบุตร’ ปลุกเร้าทั้ง ‘ม.44’ มรดกบาป คสช.,” *YouTube*, 21 พฤศจิกายน 2562, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563 <https://www.youtube.com/watch?v=FhEx3IYY5M>

⁵⁷ อนาคตใหม่ - Future Forward, “ปิยะบุตร ในนามพรรคฝ่ายค้านเสนอญัตติตั้ง กมธ. ศึกษาแก้ไขรัฐธรรมนูญ ‘60,” *YouTube*, 11 ธันวาคม 2562, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2563 https://www.youtube.com/watch?v=0hk3mNj7f_0

เข้าไปสู่กรมกอง และกลับไปเป็นนายทหารมืออาชีพ...”⁵⁸ ซึ่งรังสิมันต์ โรม อภิปรายต่อให้เห็นเป็นรูปธรรมว่า “...หากกฎหมายนี้สามารถบังคับใช้ได้อย่างบรรลุผล สิ่งที่เราจะต้องเห็นในวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 นั่นคือการที่พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา จะต้องขึ้นต่อศาลและอาจจะมีคำพิพากษาประหารชีวิต วันนี้ท่านจะไม่เป็นพลเอกประยุทธ์ แต่ท่านจะเป็น นช. ประยุทธ์...” หลายครั้งที่เขาโกรธแค้นแทนประชาชนด้วยการต่อว่าอำนาจตุลาการที่ยอมรับอำนาจของคณะรัฐประหารว่า “...กล้าดียังไง ท่านกล้าดียังไงที่จะมาบอกว่าประชาชนเนียเขาไม่มีอำนาจอธิปไตย” เขาเรียกร้องให้สภาผู้แทนราษฎรแสดงตนคัดค้านการรัฐประหาร โดยย้ำว่า “..เรา...คือ...คน...ที่...มา...จาก...การ...เลือก...ตั้ง...เรา...คือ...คน...ที่...ประชาชน...เขา...บอก...อยู่...ตลอด...เวลา...ว่า...เรา...จะ...เป็น...ปาก...เป็น...เสียง...ให้...กับ...พวกเขา...”⁵⁹

อนึ่ง ประเด็นข้อกฎหมายที่ทั้งปิยบุตร และรังสิมันต์ อภิปรายนั้น อาจเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากต่อการเข้าใจสำหรับคนทั่วไป แต่สำหรับปัญญาชนตามจารีตประเพณีผู้มีความเห็นขั้นในเทคนิคของการออกแบกกฎหมาย เช่น วิษณุ เครืองาม ที่รับฟังอยู่ในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรแห่งนั้นคงจินตนาการได้ว่า หากไม่มีการนิรโทษกรรมการรัฐประหารไว้ในรัฐธรรมนูญ คำตัดสินของศาลจะมีหน้าตาไม่ผิดเพี้ยน/คลาดเคลื่อนจากจินตนาการของ รังสิมันต์ โรม มากนัก⁶⁰

ความพยายามที่จะสกัดกั้นความคิดทางการเมืองที่ก้าวหน้าแบบพรรคอนาคตใหม่เกิดขึ้นในรูปคดีความต่าง ๆ ซึ่งธนาธรแถลงในวันที่ถูกยุบพรรคว่ามีจำนวน 27 คดี ปิยบุตร เรียกสภาวะที่พวกเขาเผชิญนี้ว่า “นิติสงคราม”⁶¹ คำแถลงของแกนนำพรรคที่เปรียบดังสัญญาณประชามชนขึ้นหลายครั้ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำแถลงครั้งที่ 1 : คำวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ทั้งธนาธร และปิยบุตรแถลงยืนยันเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อไป ดังได้กล่าวข้างต้น ภายหลังการยุบพรรค ปิยบุตร ยังให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนว่า ถ้าเราเชื่อว่าการเมืองไทยเปลี่ยนแปลงไปไม่ได้ หมายความว่า เรายอมแพ้ตั้งแต่เริ่มต้น และไม่ทำเพราะ “...ถ้าท้อเมื่อไร...ประชาชนจะหมดหวัง เราแบกภาระความหวังนี้ของประชาชนไว้...เราจะ

---

⁵⁸ VOICE TV-1, “‘ปิยบุตร’ อภิปรายญัตติตั้ง กมธ. ศึกษาแนวทางป้องกันรัฐประหาร,” *YouTube*, 6 กุมภาพันธ์ 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563 https://www.youtube.com/watch?v=sC58N_L2tYE

⁵⁹ matichon tv, “‘รังสิมันต์ โรม’ อยากเห็น ‘ประยุทธ์’ ไปขึ้นศาลฐานก่อรัฐประหาร!,” *YouTube*, 6 กุมภาพันธ์ 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563 <https://www.youtube.com/watch?v=xpYhpQ8tU8s>

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน

⁶¹ ThaiPBS, “คณะกรรมการพรรคอนาคตใหม่แถลง หลังศาลฯ วินิจฉัยยุบพรรคอนาคตใหม่”.

ตั้งคณะอนาคตใหม่⁶² ขึ้นมาเพื่อธรรงค์ทางความคิด...ทั่วประเทศ...ทวงคืนอำนาจกลับไปสู่ท้องถิ่น ทยอยผูกขาด ปฏิรูปกองทัพ ยกเลิกการเกณฑ์ทหารภาคบังคับ แก้อัศจรรย์มนูญ...”⁶³

คำแถลงครั้งที่ 2 : วันที่ 14 มีนาคม พิธา ลิ้มเจริญรัตน์ หัวหน้าพรรคก้าวไกล พรรคใหม่ที่ ส.ส. พรรคเข้าสังกัด แสดงวิสัยทัศน์ ความว่า “...พรรค...ยังคงเดินหน้าทำการเมืองอย่างสร้างสรรค์...ยังคงเป็นความหวังให้กับคนสิ้นหวังในประเทศนี้...ยังเป็นปากเป็นเสียงให้กับคนที่ไร้อำนาจในสังคม... เรายังคงยึดมั่นและต่อสู้เพื่อพาประเทศไทยเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตย ยุติระบอบรัฐประหารและสถาปนานิติรัฐที่ประชาชนทุกคนไม่ว่าจะมาจากไหนต่างก็เสมอหน้ากัน ต่อหน้ากฎหมาย...”⁶⁴ หลังจากนั้นเขายืนยันต่อสื่อมวลชนอีกว่า “...ขอให้พี่น้องประชาชนได้มั่นใจ ... เรายังคงยืนอยู่ข้างประชาชน ยืนอยู่ข้างประชาธิปไตย ยืนหยัดการต่อต้านการสืบทอดอำนาจของคณะรัฐประหาร...”⁶⁵

คำแถลงครั้งที่ 3 : วันที่ 21 มีนาคม 2563 ปิยบุตร แสงกนกกุล แถลงเนื่องในโอกาสก่อตั้งคณะก้าวหน้า โดยเริ่มต้นการแถลงด้วยถ้อยคำที่มีพลังว่า “เราทูลดลงเพื่อเป็นการเสียสละ อันมีเกียรติ ในการต่อสู้ที่มีกำลังอันไม่ทัดเทียมอันนี้ เราเสียสละทุกสิ่งที่เรามีเพื่ออุดมการณ์แห่งเสรีภาพ อำนาจบาตรใหญ่จักต้องพินาศ ประชาชนจักต้องลุกฮือขึ้น...”⁶⁶ ปิยบุตรจินตนาการให้ผู้มีอำนาจรู้สึกหวาดกลัวและให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในขณะเดียวกันว่า “ต่อไปผู้ที่มีอำนาจจะเห็นอดีตแก่นนำพรรคทุกคนออกไปธรรงค์ทางการเมืองในประเด็นต่างๆ ที่เป็นยุทธศาสตร์ของพรรค รวมทั้ง “...เขาจะเห็นพงศกร รอดชมภู เดินทางไปธรรงค์เรื่องของการปฏิรูปกองทัพและ

---

⁶² ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นคณะก้าวหน้า

⁶³ workpoint TODAY, “คุยกับ ‘ปิยบุตร แสงกนกกุล’ หลัง ‘อนาคตใหม่’ ถูกตัดสินยุบพรรค,” YouTube, 26 กุมภาพันธ์ 256, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563 <https://www.youtube.com/watch?v=xWztr3VsN4I>

⁶⁴ PITVFANPAGE, “พิธา ลิ้มเจริญรัตน์ หัวหน้าพรรคก้าวไกล แสดงวิสัยทัศน์,” YouTube, 17 มีนาคม 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563 <https://www.youtube.com/watch?v=fX3LeDDB3Uo>

⁶⁵ matichon tv, “‘ทีม พิธา’ นำ 55 ส.ส. ตั้งพรรค ‘ก้าวไกล’ ชูธงต่อต้านการสืบทอดอำนาจคณะรัฐประหาร,” YouTube, 6 มีนาคม 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563 <https://www.youtube.com/watch?v=ooYoxgXw90A>

⁶⁶ ปิยบุตรฯ อธิบายว่า ประโยคที่เขากล่าวนี้คือบางพรรคของวาระกรรมเพื่อชนชั้นกรรมาชีพ ของแม็กซิม กอร์กี เรื่องแม่

การยกเลิกการเกณฑ์ทหารภาคบังคับทั่วประเทศ...” ทั้งยืนยันว่าการเอาชนะกันทางการเมืองต้องชนะกันทางความคิด “ต้อง...แย่งชิงเพื่อโอกาสในการสถาปนาอำนาจนำแบบใหม่”⁶⁷

3. บทสรุป

ต่อกรณีการเคลื่อนไหวทางความคิดของนิติราษฎร์ใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ การปฏิรูปสถาบันศาล, การปฏิรูปสถาบันกษัตริย์, การปฏิรูปกองทัพ ผ่านการแก้ไขรัฐธรรมนูญและกฎหมายอาญามาตรา 112 เมื่อพิจารณาจากมิติของการเมืองของความหวัง (Politics of Hope) จะสรุปได้ว่า

(1) เป็นการเคลื่อนไหวทางความคิดที่ไม่ยอมจำนน แม้การเดินทางไปข้างหน้าสะดุดด้วยคดีความจากกระบวนการยุติธรรมในรัฐบาลของคณะรัฐประหารตลอดจนการถูกประทุษร้ายกลางมหาวิทยาลัย แต่นักวิชาการเหล่านี้ยังคงยืนหยัดส่งผ่านอุดมการณ์นิติรัฐไปยังคนรุ่นใหม่ผ่านการสอนวิชานิติศาสตร์ ท่ามกลางความมืดมิดของกฎหมายที่วุ่นเจตน์ ภาศิริรัตน์ มีความเห็นว่า “แม้จะมีตมมากขึ้นแต่มีเสียงอ้ออิ่งมากขึ้น...แม้แสงจะยังไม่ปรากฏ”⁶⁸

(2) หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 เราเห็นนักศึกษาก้าวเท้าออกจากห้องเรียนออกไปหาประชาชนที่ประวัติศาสตร์ทางการเมืองจารึกไว้ว่า...เป็นยุคที่ประชาธิปไตยแบ่งบาน แต่หลังเหตุการณ์ยุบพรรคอนาคตใหม่ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2563 เราจะเห็นนักการเมืองผู้มีประชาชนเป็น “องค์ประธาน” ของประชาธิปไตย ก้าวเท้าออกจากสภาผู้แทนราษฎรไปปลุกเร้าผู้คนให้ตื่นรู้ในศักดิ์ศรีความเป็นคนที่เท่าเทียม เข้าร่วมทำสงครามประชาธิปไตยกับฝ่ายอนุรักษนิยมเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมือง จะเพิ่มเติมขึ้นก็คือ การสู้รบครั้งใหม่นี้พวกเขาประกาศใช้ยุทธศาสตร์ “สถาปนาอำนาจนำ” เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางอุดมการณ์ทางการเมือง เขา...ผู้สมนาทานความคิดของ อันโตนิโอ กรัมสซี นักคิดนักปฏิวัติคนสำคัญของฝ่ายประชาธิปไตย พวกเขาคือ “กรัมเซียน” ผู้ทำให้ภาพลักษณ์ของนักการเมืองไทยที่ผู้คนเคยเบื่อหน่ายให้อบอวลไปด้วยกลิ่นอายของความหวัง หรือสร้าง “New Normal” ในทางการเมือง

---

⁶⁷ matichon TV, “คณะก้าวหน้าจะนำความคิดแบบอนาคตใหม่ไปรณรงค์ทั่วประเทศ,” YouTube, 21 มีนาคม 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563 <https://www.youtube.com/watch?v=1m0yDy4ApQ8>

⁶⁸ มติชนออนไลน์, “มมมอง ‘วรเจตน์ ภาศิริรัตน์’ 88 ปีประชาธิปไตยไทย แม้มีตมแต่มีเสียงอ้ออิ่ง!,” มติชน, 25 มิถุนายน 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2563 https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_2242749

อนึ่ง เป็นที่ชัดเจนว่าภายหลังการยุบพรรคอนาคตใหม่เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2563 ได้มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนนักศึกษาหลายกลุ่มทั้งในกรุงเทพฯ และในทุกภูมิภาค เช่น กลุ่มเยาวชนปลดแอก, กลุ่มธรรมศาสตร์และการชุมนุม, กลุ่มนักศึกษา/ประชาชนในหัวเมือง/ภูมิภาคต่าง ๆ โดยฝ่ายประชาธิปไตยได้ยกระดับเพดานของการแสดงความคิดเห็น/ข้อเรียกร้องต่อสถาบันกษัตริย์อย่างเป็นรูปธรรมฯ บนเวทีสาธารณะ 2 ครั้ง คือ (1) การปราศรัยของอานนท์ นำภา⁶⁹ ณ เวทีการชุมนุมที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2563, (2) การอ่านแถลงการณ์ของปณัสยา สิทธิจิรวัฒนกุล เสนอรัฐประธรรม 10 ประการ เพื่อปฏิรูปสถาบันฯ ในเวทีธรรมศาสตร์และการชุมนุม ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2563 ผลจากแรงกดดันทางการเมืองของฝ่ายประชาธิปไตยทำให้รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ต้องเปิดสภาเพื่อพิจารณาการแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยมีร่างรัฐธรรมนูญเข้าสู่อำนาจการพิจารณาของรัฐสภาถึง 7 ฉบับ ซึ่งภายหลังกลุ่มการเมืองเหล่านี้ได้รวมตัวกันในนาม “คณะราษฎร 2563” ยังคงยืนยันข้อเรียกร้อง 3 ประการ คือ 1. พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี 2. แก้ไขรัฐธรรมนูญ 3. ปฏิรูปสถาบันกษัตริย์

ด้วยรูปธรรมดังกล่าวข้างต้นนั้น เราจึงสรุปได้ว่า การก่อร่างสร้างภูมิทัศน์ทางการเมืองใหม่โดย “คณะราษฎร 2563” ที่ดำเนินอยู่ในขณะนี้นั้น มีรากฐานมาจากความคิดทางกฎหมายโดยปัญญาชนผู้ยึดโยงกับชนชั้นล่างที่ชื่อว่า “นิตราษฏร์-นิตศาสตร์เพื่อราษฎร” เป็นสำคัญ

ความคิดที่สืบสานปณิธานของ “คณะราษฎร 2475” อันเป็นการปรากฏตัวของคำตอบของกฎหมายอันเป็นความหวังในการกำหนดภูมิทัศน์ใหม่ทางการเมือง ความคิดที่ถูกก่อร่างให้เป็นรูปธรรมโดยพรรคอนาคตใหม่-ผู้ไม่สยบต่ออำนาจที่ไม่เป็นธรรมในสังเวียนประชาธิปไตยที่ถูกกำกับโดย “เนติบริกร” หากนิตราษฏร์เปรียบได้ดังสถาปนิกผู้ออกแบบการเมืองไทย พรรคอนาคตใหม่ก็เปรียบได้ดังวิศวกรผู้สร้างรูปการเมืองใหม่ แม้จะเปลี่ยงปล้ำ หากมียอมพ่ายแพ้และจำนน!

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจึงมีอาจปฏิเสธได้ว่า ความกฎหมายที่เปลี่ยนรูปการเมืองที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ในเวลานี้นั้น เป็นทั้ง “ปีศาจ” สำหรับชั้นนำฝ่ายอนุรักษ์นิยม และเป็นทั้ง “การเมืองแห่งความหวัง” หากสำหรับฝ่ายประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

---

⁶⁹ ทนายความด้านสิทธิมนุษยชน ที่ว่าความให้ผู้ต้องหาคดีอาญามาตรา 112 และคดีความเดือดร้อนของชาวบ้านในพื้นที่ เช่น โรงไฟฟ้าในจังหวัดสระบุรี เป็นต้น

References

- BBC News ไทย. “ปรีดี พนมยงค์ : 120 ปี ชาตกาล ตำนาน ‘บุคคลสำคัญของโลก’.” *BBC News ไทย*. 10 พฤษภาคม 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563,
<https://www.bbc.com/thai/thailand-52598950>
- Foucault, Michel, *The History of Sexuality, Vol. 1: An Introduction*. Robert Hurley, trans. New York: Vintage Books, 1978.
- Foucault, Michel. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Allen Lane, trans. London: Penguin, 1977.
- Hoare, George, and Sperber, Nathan. *An Introduction to Antonio Gramsci: His Life, Thought and Legacy*. London: Bloomsbury Academic, 2015.
- iLaw. “‘มีชัย ฤชุพันธุ์’ ร่างรัฐธรรมนูญทดแทนบุญคุณแผ่นดิน.” *iLaw*, 8 ตุลาคม 2558. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2562, <https://ilaw.or.th/node/3877>
- iLaw. “เจาะเทคนิคเขียนรัฐธรรมนูญ “อ่อนแอบ” แบบมีชัย อ่านไม่เข้าใจแต่แฝงกลไกกินรวบอำนาจ.” *iLaw*, 8 พฤษภาคม 2560. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2563,
<https://ilaw.or.th/node/4497>
- matchon TV. “‘ทิม พิธา’ นำ 55 ส.ส. ตั้งพรรค ‘ก้าวไกล’ ชูธงต่อต้านการสืบทอดอำนาจคณะรัฐประหาร.” YouTube, 6 มีนาคม 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563,
<https://www.youtube.com/watch?v=ooYoxgXw90A>
- matchon TV. “‘ปิยบุตร’ ปลุกเรือทั้ง ‘ม.44’ มรดกบาป คสช.” YouTube, 21 พฤศจิกายน 2562. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563, <https://www.youtube.com/watch?v=FhEIX3IYY5M>
- matchon TV. “‘รังสิมันต์ โรม’ เชิญ ‘4 นายพล คสช.’ แจงดำเนินคดีปิดปากประชาชน.” YouTube, 23 มกราคม 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2563,
<https://www.youtube.com/watch?v=L8nU68aTDIU>
- matchon TV. “‘รังสิมันต์ โรม’ อยากเห็น ‘ประยุทธ์’ ไปขึ้นศาลฐานก่อรัฐประหาร!” YouTube, 6 กุมภาพันธ์ 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563,
<https://www.youtube.com/watch?v=xpYhpQ8tU8s>

- matichon TV. “คณะก้าวหน้าจะนำความคิดแบบอนาคตใหม่ไปรณรงค์ทั่วประเทศ.” *YouTube*, 21 มีนาคม 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563,
<https://www.youtube.com/watch?v=1m0yDy4ApQ8>
- MGR Online. “3 ประมุขศาล สรุปรูปแนวทางแก้ไขวิกฤติ.” *MGR Online*, 28 เมษายน 2549. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2563, <https://mgronline.com/daily/detail/9490000056678>
- MGR Online. “เปิดประวัติ วิษณุ เครืองาม ‘เนติบริกร’ รัฐบาลทักษิณ.” *MGR Online*, 23 มิถุนายน 2549. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2562,
<https://mgronline.com/politics/detail/9490000081599>
- PITVFANPAGE. “พิธา ลิ้มเจริญรัตน์ หัวหน้าพรรคก้าวไกล แสดงวิสัยทัศน์.” *YouTube*, 17 มีนาคม 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563,
<https://www.youtube.com/watch?v=fX3LeDDB3Uo>
- prachatai. “นิตินิติราษฎร์เสนอร่างผลพวงรัฐธรรมนูญประหาร 25 ก.ย. 2554 [2/6].” *YouTube*, 25 กันยายน 2554. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2562,
<https://www.youtube.com/watch?v=rqtJFNQTJL8>
- PrachataiTV. “‘2 ปีนิตินิติราษฎร์’ วรเจตน์ ภาคีรัตน์.” *YouTube*. 30 กันยายน 2555. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2563, <https://www.youtube.com/watch?v=E503arHhXWg>
- PrachataiTV. “นิตินิติราษฎร์เสนอแก้ ม.112: proposed amendments to lese majeste.” *YouTube*, 16 มกราคม 2555. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2560,
<https://www.youtube.com/watch?v=2-rqMYskFpk>
- ThaiPBS. “คณะกรรมการพรรคอนาคตใหม่แถลง หลังศาลฯ วินิจฉัยยุบพรรคอนาคตใหม่.” *YouTube*, 21 กุมภาพันธ์ 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2562,
<https://www.youtube.com/watch?v=5s5FAXBmmas>
- VOICE TV. “‘ปิยบุตร’ อภิปรายญัตติตั้ง กมธ. ศึกษาแนวทางป้องกันรัฐธรรมนูญประหาร.” *YouTube*, 6 กุมภาพันธ์ 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563,
https://www.youtube.com/watch?v=sC58N_L2tYE
- workpoint TODAY. “คุยกับ ‘ปิยบุตร แสงกนกกุล’ หลัง ‘อนาคตใหม่’ ถูกตัดสินยุบพรรค.” *YouTube*, 26 กุมภาพันธ์ 256. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563,
<https://www.youtube.com/watch?v=xWztR3VsN4I>

- เครือข่ายกฎหมายไทย. “บทสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2546.” *เครือข่ายกฎหมายไทย*, 17 ธันวาคม 2547. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2563, <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=172>
- เรื่องเล่าเช้านี้ บีบีซี-เทโร. “‘สุทิน’ อภิปรายเดือด พาดพิงรองนายกฯ ‘สมคิด-วิษณุ’.” *YouTube*, 26 กรกฎาคม 2562. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563, <https://www.youtube.com/watch?v=0RyPdHimSfQ>
- แนวหน้า. “‘วรเจตน์’ สยบปมร้อน! ปณิธาธิราชบุรีชกโยพรรคไพร่หมื่นล้าน.” *แนวหน้า*, 18 มีนาคม 2561. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2562, https://www.naewna.com/politic/327591?fb_comment_id=169593385048583%201696419983770557
- ไทยพับลิก้า. “ดร.วิษณุ เครืองาม คอนเน็กซ์หมัดศรชัย 4 ทศวรรษ 10 นายกฯ 10 อรหันต์กุนชื้อคสช. ยิ่งอึ้ง โขว์นวัตกรรมรัฐธรรมนูญ-รัฐประหารการช่าง เผยเคล็ดลับสมองกลเรียนเก่งแบบ ‘วิษณุ’.” *ไทยพับลิก้า*, 23 กรกฎาคม 2557. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2562, <https://thaipublica.org/2014/07/visanu-krue-ngam-1/>
- ไทยรัฐฉบับพิมพ์. “‘มีชัย’ คุม 10 อรหันต์ แก้วรัฐธรรมนูญ ยืนยันเฉพาะหมวดเรื่องพระราชอำนาจ.” *ไทยรัฐออนไลน์*, 12 มกราคม 2560. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2562, <https://www.thairath.co.th/content/833954>
- ไทยรัฐออนไลน์. “ปุมหลัง “วิโรจน์” ดาวจรัสแสง ลูกชาวบ้านธรรมดา ดิกรินโกได้วาที คู่ ส.ส. มือแฉ.” *ไทยรัฐ*, 26 กุมภาพันธ์ 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2562, <https://www.thairath.co.th/news/politic/1781070>
- กัธธ เลียงสังจจธรรม, บรรณาธิการ. *กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 1 ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (แก้ไขปรับปรุงใหม่)*. กรุงเทพฯ : สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2548.
- คลังสารสนเทศของสถาบันนิติบัญญัติ. “ชีวิตประวัติอมร จันทรมบูรณ | ผลงาน อมร จันทรมบูรณ | ชีวิตประวัตินักกฎหมายไทย.” *คลังสารสนเทศของสถาบันนิติบัญญัติ*, ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2563, <https://dl.parliament.go.th/browse?value=%public-law.net>
- จรัญ โฆษณานันท์. *นิติปรัชญา*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547.
- ธนกร วงษ์ปัญญา. “‘วรเจตน์ ภาศิริรัตน์’ ความจริง ความหวังอนาคตนิติราษฎร์ ในสังคมแบ่งปึก.” *The Standard*, 15 กันยายน 2560. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2562, <https://thestandard.co/worachet-pakeerut/>

- บรรศักดิ์ อวรรณโณ. “ความผิดฐาน “หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ” : เอกลักษณะประชาธิปไตยไทยในกระแสประชาธิปไตยโลก,” ใน *หลากหลายมิติกฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ*, บรรณาธิการ โดย จันทจิรา เอี่ยมมยุรา, 196-213. กรุงเทพฯ : โครงการประกาศนียบัตรบัณฑิตทางกฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- ปกป้อง จันวิทย์ และ จิติ มีแต่้ม. “เปิดห้องเรียนนิติศาสตร์เพื่อราษฎร มองอนาคตการเมืองไทย กับ วรเจตน์ ภาคีรัตน์.” *the101.world*, 16 มกราคม 2562. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2562, <https://www.the101.world/worachet-interview/>
- ประชาไท. “11 ปีติง‘ศาล’เล่นการเมือง: โหมฆะเลือกตั้ง ยุบพรรค ยึดทรัพย์ ถอดถอน ลิดรอนนโยบาย (พันจ่านำข่าว).” *ประชาไท*, 24 สิงหาคม 2560. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2562, <https://prachatai.com/journal/2017/08/72959>
- ประชาไท. “4 อาจารย์นิติ มธ. แกลงประณามการรัฐประหารและเรียกร้องให้กลับสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยเร็วที่สุด.” *ประชาไท*, 26 กันยายน 2549. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2562, <https://prachatai.com/journal/2006/09/9849>
- ประชาไท. “5 อาจารย์ นิติ มธ. เปิดตัวเว็บไซต์ www.enlightened-jurists.com.” *ประชาไท*, 20 กันยายน 2553. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2562, <https://prachatai.com/journal/2010/09/31162>
- ประชาไท. “ข้อเสนอนิติราษฎร์ ยุบศาล รธน. ตอน 2/2.” *YouTube*, 15 กรกฎาคม 2555. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2562, https://www.youtube.com/watch?v=pXBlwm_ntrQ
- ประชาไท. “นิติราษฎร์ออกแถลงการณ์ ‘ไม่รับ’ ร่างรัฐธรรมนูญ (ข้อวิจารณ์ฉบับละเอียด).” *ประชาไท*, 7 เมษายน 2559. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2562, <https://prachatai.com/journal/2016/04/65115>
- ประชาไท. “รัชกาลที่ 10 ทรงรับสั่งให้แก้ไขร่างรัฐธรรมนูญฉบับผ่านการลงประชามติ เรื่องพระราชอำนาจ.” *ประชาไท*, 10 มกราคม 2560. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2562, <https://prachatai.com/journal/2017/01/69572>
- ประชาชาติธุรกิจ. “‘มีชัย’ ล้างมือในร่างรัฐธรรมนูญ ‘ใครฉีก-รื้อ หวังมีประธานาธิบดีเป็นประมุข’.” *ประชาชาติธุรกิจ*, 17 กันยายน 2561. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2562, <https://www.prachachat.net/politics/news-220489>

ประชาชาติธุรกิจ. “‘วรเจตน์’ ในสงครามธรรม อคตินำหลักการอธิบาย กฎหมายไม่อยู่ค้ำฟ้า.”

ประชาชาติธุรกิจ, 2 เมษายน 2562. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2562,

<https://www.prachachat.net/politics/news-138579>

พลวุฒิ สงสกุล. “ย้อนที่มามีเลื่อนเลือกตั้ง 5 ครั้ง ยุค คสช. จากปลายปี 2558 สู่ก่อนพระราชพิธีสำคัญ.” *The Standard*, 1 กันยายน 2562. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2562,

<https://thestandard.co/postpone-election-5-times/>

มติชนออนไลน์. “เปิดแถลงการณ์ ‘นิติราษฎร์’ ฉบับที่ 1 แจงเกิด Enlightened-jurists.com.”

BLOGGANG, 19 กันยายน 2553. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2562,

<https://www.bloggang.com/mainblog.php?id=kunkaykai&month>

=19-09-2010&group=2&gblog=16

มติชนออนไลน์. “มูมมอง ‘วรเจตน์ ภาคีรัตน์’ 88 ปีประชาธิปไตยไทย แม้มืดมิดแต่มีเสียงอ้ออึ้ง!” *มติชน*, 25 มิถุนายน 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2563,

https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_2242749

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. “ประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.” *มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, ม.ป.ป.

สืบค้นเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2563, https://tu.ac.th/history_tu

วันเพ็ญ มอลเลอร์. “มีชัย ฤชุพันธุ์ มีกฎหมายเบื้องหลังรัฐธรรมนูญฉบับพิสดาร.” *The People*, 10

พฤษภาคม 2562. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2562,

<https://thepeople.co/meechai-ruchuphan-legal-expert/>

วิจารณ์ พานิช. “ปฏิรูปการเมืองไทย ฉบับ ศ.ดร.อมร จันทรมบูรณ์.” *ศูนย์บูรณาการพัฒนามนุษย์*,

17 กรกฎาคม 2557. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2562,

http://www.thaiihdc.org/web/index.php?option=com_content&view=article&id

=1151:2557-07-17-16-05-57&catid=16:2557-06-25-06-51-47&Itemid=23

ศาลรัฐธรรมนูญ. “คำวินิจฉัยกลางปี 2555 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 18-22/2555 ลงวันที่ 13

กรกฎาคม 2555.” *ศาลรัฐธรรมนูญ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2563,

[http://www.constitutionalcourt.or.th/occ_web/download/article/file_import/ce](http://www.constitutionalcourt.or.th/occ_web/download/article/file_import/center18-22_55.pdf)

nter18-22_55.pdf

- ศาลรัฐธรรมนูญ.คำวินิจฉัยกลางปี 2556 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15-18/2556 ลงวันที่ 20 พฤศจิกายน 2556. ศาลรัฐธรรมนูญ. สืบค้นค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2563,
http://www.constitutionalcourt.or.th/occ_web/download/article/file_import/center15-18_56.pdf
- สถาบันนโยบายศึกษา. “มิถุนายน 2555 : ศาลรัฐธรรมนูญรับวินิจฉัยเรื่องแก้ไข รธน.” สถาบันนโยบายศึกษา, ม.ป.ป. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2563,
<http://www.fpps.or.th/news.php?detail=n1344905339.news>
- สำนักข่าวไทย TNAMCOT. “โซเชียลชื่นชม!!! อภิปรายสร้างสรรค์ ‘พิธา-บิ๊กป๊อก’.” YouTube, 27 กรกฎาคม 2562. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2563,
<https://www.youtube.com/watch?v=k9ZAMHcr8Ec>
- อนาคตใหม่ - Future Forward. “ปิยบุตร ในนามพรรคฝ่ายค้านเสนอญัตติตั้ง กมธ. ศึกษาแก้ไขรัฐธรรมนูญ '60.” YouTube, 11 ธันวาคม 2562. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2563,
https://www.youtube.com/watch?v=0hk3mNj7f_0
- อนาคตใหม่ - Future Forward. “รังสิมันต์ โรม เปิดโปง ‘เครือข่ายประวัตร ปารอยต่อ’.” YouTube, 27 กุมภาพันธ์ 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2563,
https://www.youtube.com/watch?v=9Wa_kOyY1sY
- อิสราชัย จงภัทรนิชพันธ์. “อภิปรายนโยบาย (นอก) สภา กับ ‘ศิริกัญญา ต้นสกุล’ สาวนักวิจัย สู่ ส.ส. รุกก็พรรคอนาคตใหม่.” มติชนมติชนสุดสัปดาห์, 16 - 22 สิงหาคม 2562. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2562, https://www.matichonweekly.com/in-depth/article_220947